

METHODII DOCTRINA

Radoslav KATIČIĆ, Wien

Najstarije izričite vijesti o glagoljanju u Hrvata sadržane su u dva pisma pape Ivana X. (914-928).¹ U njima nema datuma, ali se na temelju pouzdana i uvjerljiva zaključivanja moglo utvrditi da su pisana godine 925. ili samo koji mjesec prije ili poslije.² Jedno je od ta dva pisma upravljeno salonitanskom (splitskom) nadbiskupu Ivanu i svim biskupima njegovim sufraganima,³ a drugo Tomislavu kralju Hrvata, Mihaelu knezu Humljana, ali i istom nadbiskupu Ivanu i svim sufraganima, svim županima, svim svećenicima i svem puku u slavenskoj zemlji i u dalmatinskim gradskim općinama.⁴

Oba su pisma napisana u vezi sa zbivanjima oko prvoga splitskoga crkvenoga sabora, održanoga 925, za vladavine kralja Tomislava, i čuvala su se jamačno u arhivu splitske nadbiskupije skupa sa zapisima o saborima 925. i 928. i drugim pismima koja su s njima u vezi. Do nas su ti sinodalni akti došli tako što su bili uvršteni u op-

¹ Dosadašnja izdanja: D. Farlati, *Illyricum sacrum* 3, Venetiis 1751, 93-94; *Leges ecclesiasticae regni Hungariae* 1, ed. Batthyány, Gyulafehérvár 1785, 341-343; *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae* 1, ed. I. Kukuljević Sakcinski, Zagreb 1874, 76-78; F. Rački, *Documenta historiae Croatiae periodum antiquam illustrantia*, Zagreb 1877, 188-190; N. Klaić, *Historia Salonitana maior*, Beograd 1967, 95-98; *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae* 1, ed. M. Kostrenčić - J. Stipišić - M. Šamšalović, Zagreb 1967, 28-29 i 33-35; S. Gunjača, *Ispravci i dopune starijoj hrvatskoj historiji* 1, Zagreb 1973, 72-75; *Papsturkunden 896-1046*, Bd. 1, ed. H. Zimmermann, Wien 1984, 89-92, tu je i popis svih onih izdanja tih dvaju pisama koja su naprosto preuzeta iz ovdje spomenutih, a vrlo je iscrpno navedena i literatura uz njih.

² Usp. S. Ritig, *Povijest i pravo slovenštine u crkvenom bogoslužju, sa osobitim obzirom na Hrvatsku*, I sveska od 863-1248, Zagreb 1910, 147-148, bilj. 39.

³ CD 29: *Ioannes episcopus, servus servorum dei, reverendissimo et sanctissimo confratri nostro Joanni, sancte Salonitane ecclesie archiepiscopo, omnibusque suffraganeis.*

⁴ CD 34: *Ioannes episcopus, servus servorum dei, dilecto filio Tamisclao, regi Crovatorum, et Michaeli excellentissimo duci Chulmorum, nec non (reverendissimo) et sanctissimo confratri nostro Joanni, sancte Salonitane ecclesie archiepiscopo, omnibusque episcopis nostris suffraganeis, verum etiam et omnibus zupanis cunctisque sacerdotibus et uniuerso populo per Slavoniam et Dalmatiam commorantibus, dilectissimis filiis nostris.*

širniju verziju prvih dvadeset i dva poglavlja povijesnoga djela splitskog arhiđakona Tome, koja je poznata kao *Historia Salonitana maior*. Predlošci iz kojih su ti tekstovi bili prepisani izgubili su se, pa su rukopisi s tekstem *Historia Salonitana maior* sve mlađi prijepisi 16-18. stoljeća.⁵

Kraj takve tekstovne predaje i relativne mladosti sačuvanih prijepisa razumljivo je da se postavilo pitanje autentičnosti akata splitskih crkvenih sabora. Usprkos sumnjama, pa i odlučno izrečenoj negativnoj ocjeni Luciusovoj, prevladalo je dobro utemeljeno uvjerenje da su ti tekstovi autentični, premda im je predaja vrlo posredna i stoga u pojedinostima slabo pouzdana.⁶ Tekst dvaju papinskih pisama u kojima su sadržane prve izričite vijesti o glagoljanju u Hrvata može se dakle prihvatiti s načelnim povjerenjem. O pojedinostima toga teksta i o pravom tumačenju njegovih riječi bit će potrebne još mnoge rasprave i detaljna istraživanja. Prilog tom poslu neka budu i ovi reci jer je skup naše Akademije o tisućtoj i stotoj obljetnici Metodijeve smrti prava prilika da se pokušaju bolje razumjeti najstarije vijesti o prihvaćanju njegova učiteljstva među Hrvatima.

⁵ Danas su poznati ovi rukopisi *Historia Salonitana maior*: Arhiv Kongregacije *de propaganda fide* №. 264, listovi 607-651v (početak 16. st.) pisma na l. 625v-627v; Vatikanska biblioteka, *Barberini lat.* 828, listovi 109-157 (početak 17. st.) pisma na l. 128v-131; Vatikanska biblioteka, *Barberini lat.* 3218, listovi 140-194 (sredina 17. st.) pisma na l. 178-180v; Arhiv Splitskoga kaptola LXXVI, *Collectanea Benii*, listovi 15-62 (1719); Arhiv Splitskoga kaptola KAS 485, listovi 1-35 (1749); Austrijska nacionalna knjižnica *Codex Vindobonensis Latinus* 12.670, listovi 1-46v (18. st.). U arhivu Splitskoga kaptola nalaze se Luciusovi ispisi iz rimskih barberinskih kodeksa sa svim onim dijelovima teksta opširnije verzije koji se ne nalaze u Tominu djelu. O toj rukopisnoj predaji pisali su I. Lucius, *Inscriptiones Dalmaticae*, Venetiis 1673, 73; Farlati n. dj. I, 319 i 404; II, 161; III, 84 i 283; F. Rački, *Ocjena starijih izvora za hrvatsku i srpsku povijest srednjega vijeka*, Književnik 1, Zagreb 1864, 385-387; F. Šišić, *Priručnik izvora hrvatske historije* 1, Zagreb 1914, 149-155, 211-212; K. Šegvić, *Toma Splitsčanin*, Zagreb 1927, 166-172; M. Barada, *Dalmatia Superior*, Rad JAZU 270, Zagreb 1949, 102-104; S. Gunjača, *Historia Salonitana maior*, Rad JAZU 283, Zagreb 1951, 175-243; N. Klaić, *Historia Salonitana maior*, Beograd 1967, 1-14; CD 1, 28-29; Gunjača, *Ispravci* 1, 25-37; S. Antoljak, *Pacta ili Concordia od 1102. godine*, Zagreb 1980, 44-90. Usp. i literaturu u *Papsturkunden*.

⁶ Usp. Lucius, nav. mj. Nasuprot njemu Farlati 1, 320; 3, 84. S njime se slažu E. Dümmler, *Über die älteste Geschichte der Slawen in Dalmatien*, Sitzungsberichte der phil. hist. Classe der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften 20, Wien 1856, 417; Rački, *Documenta* 197; Šišić, *Priručnik* 149-155, 211-212; isti, *Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara*, Zagreb 1925, 416-417; N. Klaić, *Povijest Hrvata u ranom srednjem vijeku*, 2. izd. Zagreb 1975, 28. Potanje o pitanju autentičnosti usp. D. Gruber, *Iz vremena kralja Tomislava*, Zbornik kralja Tomislava, Zagreb 1925, 325-330; V. Klaić, *Dva slovenska učenjaka o starijoj historiji Hrvata*, ibid. 188-206; I. Pivčević, *Glagoľsko bogosluđe i splitski sabori*, Prilog Vjesniku za arheologiju i historiju dalmatinsku 50(1928-29), Split 1930, 6-26; N. Klaić, *Historijska podloga hrvatskoga glagoľštva*, Slovo 15-16, Zagreb 1965, 232-234. J. Srebrnić, *Odnošaji pape Ivana X. prema Bizantu i Slavenima na Balkanu*, Zbornik kralja Tomislava, Zagreb 1925, 157-162 misli da je sve što se u tim pismima tiče slavenskoga liturgijskoga jezika naknadno umetnuto.

U papinu pismu splitskom nadbiskupu Ivanu nalazi se odlomak koji je ovdje ključan, pa će biti najbolje navesti ga od riječi do riječi (CD 1, 29-30):

..... *sicut scriptum est: »Tu es Petrus et super hanc petram edificabo ecclesiam meam«; meam videlicet, quid aliud dicere, nisi absque reprehensione et in fidei robore solidatam, non habentem maculam aut rugam, a qua omnes ecclesie augmentum intelligentie atque saporem bone doctrine suscipere debent? Et quia fama relevante cognovimus per confinia vestre parochie aliam doctrinam pululare, que in sacris voluminibus non reperitur, vobis tacentibus et consentientibus, valde doluimus iuxta illud apostoli: »Si quis aliud docuerit preter id, quod in sacris canonibus atque voluminibus reperitur, etiam si angelus de celo fuerit, anathema sit.« Sed absit hoc a fidelibus, qui Christum colunt et aliam vitam per operationem se credunt posse habere, ut doctrinam evangelii atque canonum volumina apostolicaque etiam precepta pretermittentes ad Methodii doctrinam confugiant, quem in nullo volumine inter sacros auctores comperimus. Te se riječi mogu prevesti ovako: ».....Kako je pisano: 'Ti si Petar-Stijena, i na toj stijeni sagradit ću Crkvu svoju'; svoju, dakako, i što će to reći drugo nego besprijeckornu i učvršćenu u snazi vjere, crkvu bez mrlje ili bore od koje sve druge treba da primaju povećanje razumijevanja i slastan okus dobre nauke? I jer smo, pošto nam je to otkrio glas koji je do nas stigao, saznali da po vašem crkvenom području vrvi druga nauka koja se ne nalazi u svetim svescima, a vi pri tom šutite i slažete se, jako nas je to zabolilo prema onoj apostolskoj: 'Ako bi tko naučavao drugo mimo ono što se nalazi u svetim kanonima i svescima, pa da je i anđeo s neba, neka je anatema'. No to neka bude daleko od vjernih, koji poštuju Krista i vjeruju da po svojem djelovanju mogu posjedovati drugi život, da zanemaruju nauku evanđelja i sveske kanonskih propisa, a k tomu još i apostolske naredbe, i da pribjegavaju Metodijevoj nauci, kojega ni u kojem svesku nismo našli među svetim piscima.«*

Metodije se ovdje spominje imenom, pa nema dvojbe da je riječ o njegovu utjecaju na području dalmatinske crkve, koja se tu pokazuje organizirana u metropoliju, pod splitskim nadbiskupom kao metropolitom, i s drugim biskupima kao njegovim sufraganima.⁷ A ključna je riječ u tom odlomku *doctrina* »nauka«, ona se u njem javlja četiri puta. Moglo bi se dakle učiniti da se pri tom pitanju jedino i radi o nauku vjere, u dogmatičkom smislu. Nema dvojbe da sastavljač pisma donekle i želi stvoriti takav dojam kao da je riječ o Metodijevu krivovjerstvu. To se postiže dvostrukim suprotstavljanjem. Prvo se spominje *bona doctrina* »dobra nauka« rimske crkve i nasuprot njoj *alia doctrina* »druga nauka«, koja preotima maha na dalmatinskom crkvenom području. To se onda poblizje tumači tako da se prva opisuje kao *doctrina evangelii* »evanđeoska nauka«, pa se time naglašuje njezina autoritativ-

⁷Usp. bilj. 3.

nost, koja se osobito jasno izražava u čitavom korpusu kanonskih propisa i apostolskih odredaba kako onih u poslanicama tako i onih što su ih pape i drugi biskupi donijeli na temelju svoje apostolske vlasti. Nasuprot toj autoritativnoj nauci stoji već spomenuta »druga« *Methodii doctrina* »Metodijeva nauka«, koja nema nikakva autoriteta jer se taj učitelj nigdje ne spominje među svetim piscima. Svi vjerni treba dakle da odbace tu Metodijevu nauku. Sažme li se što je u tom odlomku rečeno o naukama, pokazuje se da na jednoj strani stoji *bona doctrina evangelii atque canonum volumina apostolicaque etiam precepta*, a na drugoj *alia Methodii doctrina, quem in nullo volumine inter sacros auctores comperimus*. Ta je suprotnost jasna, obilno i dojmljivo izvedena i prikazana.

U tekstu koji se do sada ovdje razmatrao papinsko se pismo tri puta pozivalo na Bibliju. Prvo navodi Isusove riječi iz Evanđelja po Matiji 16,18 na kojima se zasniva autoritet apostola Petra i njegove rimske crkve: *Tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam* — »Ti si Petar-Stijena, i na toj stijeni sagradit ću Crkvu svoju«. Te se riječi citiraju precizno, upravo onako kako stoje u Vulgati. Također je točan citat iz Pavlove poslanice Efežanima 5, 27: *ecclesiam non habentem maculam aut rugam* — »crkvu bez mrlje ili bore«. Na trećem mjestu i nema pravoga citata: *illud apostoli: »Si quis aliud docuerit preter id, quod in sacris canonibus atque voluminibus reperitur, etiam si angelus de celo fuerit, anathema sit*« poziva se na poslanicu apostola Pavla Galaćanima 1, 8-9, a tamo stoji: *Sed licet nos aut angelus de caelo evangelizet vobis praeterquam quod evangelizamus vobis, anathema sit! Sicut praediximus, et nunc iterum dico: Si quis vobis evangelizaverit praeter id, quod accepistis, anathema sit!* — »Ali, ako bi vam tko — bili to mi, bio anđeo s neba — navijestio evanđelje protivno onom koje smo vam navijestili, neka je proklet! Ponavljam ono što smo upravo rekli: ako vam zbilja tko navješćuje evanđelje protivno onom koje ste primili, neka je proklet!« Biblijske riječi tu su slobodno prepričane. To se vidi već na prvi pogled. Apostol Pavao nije mogao pisati o svetim kanonima — propisima crkvenoga prava — jer toga u njegovo vrijeme još nije bilo. U tom prepričavanju zamijenjeno je *evangelizare* »naviještati evanđelje« s *docere* »naučati«, glagolom iz kojega je izvedena imenica *doctrina* »nauka«. Time se još jasnije pokazuje da je *doctrina* središnji pojam, i to ne samo ovoga odlomka nego i čitavoga pisma, jer se ta imenica u daljnjem njegovu tekstu ponavlja još četiri puta (CD 30): *illorum supradictorum episcoporum doctrina* »nauka onih gore spomenutih biskupa (tj. Ivana jakinskoga i Leona palestrinskoga, papinskih legata)«, *doctrina matris* »nauka majke (tj. svete rimske crkve)«, *doctrina evangelii* »evanđeoska nauka«, *nostra doctrina* »naša (tj. papinska) nauka.« Sve se to odnosi na nauku rimske crkve, koja se time suprotstavlja Metodijevoj nauci.

Pismo pape Ivana X. splitskom nadbiskupu Ivanu govoreći o *Methodii doctrina* nije samo. Tako je još za Metodijeva života pisala kurija o njegovu djelovanju u ob-

novljenoj panonskoj metropoliji. U pismu pape Ivana VIII. (872–882) Sventoplku, moravskom knezu, od 14. lipnja 879. stoji (Monumenta Germaniae Historica, Epistolae 7, 160): *Quia vero audivimus, quia Methodius vester archiepiscopus ab antecessore nostro, Adriano scilicet papa, ordinatus vobisque directus aliter doceat, quam coram sede apostolica se credere verbis et litteris professus est, valde miramur; tamen propter hoc direximus illi, ut absque omni occasione ad nos venire procuret, quatenus ex ore eius audiamus, utrum sic teneat et credat, sicut promisit, aut non.* — »A što smo čuli da Metodije, vaš nadbiskup, zaređen od našega prethodnika, to znači od pape Hadrijana, i poslan vama, drukčije naučava nego je pred apostolskom stolicom riječima i pismom očitovao da vjeruje, jako se čudimo; ipak smo mu zbog toga uputili pismo da se bez ikakva odlaganja pobrine da dođe k nama kako bismo iz njegovih ustiju čuli da li tako drži i vjeruje kako je obećao ili ne.« Već tada je dakle, očito pod utjecajem njemačkoga svećenstva i franačke hijerarhije, Metodijevo vjersko naučanje postalo kamen spoticanja. Ima razloga pomišljati da se tu radilo o kobnom *filioque*. U tom pismu izrečena je i ključna rečenica: *Methodius aliter docet* »Metodije drukčije naučava.« U pismu pape Ivana X. splitskom nadbiskupu Ivanu sadržano je to isto, samo preoblikovano u *alia Methodii doctrina*.

Kako piše knezu Sventoplku, papa Ivan VIII. uputio je istoga dana pismo nadbiskupu Metodiju. Ono je sačuvano i počinje ovako (MGH, Ep. 7, 16): *Predicationis tuę doctrinis populum Domini quasi spiritali pastori comissum salvare instruereque cum debeas, audivimus, quod non ea, quę sancta Romana ecclesia ab ipso apostolorum principe didicit et cottidie predicat, tu docendo doceas et ipsum populum in errorem mittas. Unde his apostolatus nostri litteris tibi iubemus, ut omni occasione postposita ad nos de presenti venire procures, ut ex ore tuo audiamus et veraciter cognoscamus doctrinam tuam, utrum sic teneas et sic predices, sicut verbis et litteris te sanctę Romanę ecclesię credere promisisti, aut non.* — »Premda treba da nauka svoje propovijedi spašavaš i poučavaš puk gospodnji, koji je tebi povjeren kao duhovnom pastiru, čuli smo da ti naučavajući ne naučavaš ono što je sveta rimska crkva naučila od samoga apostolskoga prvaka (tj. apostola Petra) i što svakodnevno propovijeda i tako dovodiš u zabludu sam puk. Stoga ti ovim pismom našega apostolstva naređujemo da se zanemariš svaki posao pobrineš da odmah dođeš k nama kako bismo iz tvojih ustiju čuli i istinito saznali kakva je tvoja nauka, da li tako držiš i propovijedaš kako si riječima i pismom obećao svetoj rimskoj crkvi da vjeruješ, ili ne.« U tom je odlomku riječima *praedicationis tuę doctrinis* »naukama tvoje propovijedi« i *doctrinam tuam* »tvoju nauku« izrečeno isto što u pismu Ivana X. riječima *Methodii doctrina*. Sva je razlika, što se Ivan VIII. obraća samom Metodiju, pa o njem govori u drugom licu, ne spominjući mu imena, koje je izrečeno jedino u naslovu pisma (ibid.): *Reverentissimo Methodio archiepiscopo Pannoniensis ecclesie*. Ivan X. piše splitskom nadbiskupu Ivanu četrdeset godina poslije Metodijeve

smrti. On o njem govori u trećem licu te mu stoga mora i spomenuti ime jer se inače ne bi znalo o kome se radi. *Methodii doctrina* u pismu pape Ivana X. ponavlja dakle formulaciju koja je već sadržana u pismu Ivana VIII. kad je taj još za živa Metodija ozbiljno postavljao pitanje njegova pravovjerja.

Ista se karakteristična formulacija javlja i u daljnjoj papinskoj prepisci s Metodijem i o Metodiju. Pošto je na papin poziv bio došao u Rim i tamo očitavao svoju vjeru i nauku, te se papa uvjerio o njegovoj besprijekomoj pravovjernosti, pisao je u lipnju 880. Ivan VIII. moravskom knezu Sventoplku opširno pismo. U njem se potvrđuje i odobrava sve Metodijevo naučavanje i crkveno djelovanje, pa se to pismo, nazivano obično po svojim početnim riječima *Industriae tuae*, smatra temeljnim dokumentom na kojem se zasniva valjanost i pravo slavenskoga bogoslužja u rimskoj crkvi. O provjerenom Metodijevu pravovjerju stoji u tom pismu ovo (MGH, Epist. 7,223): *Igitur hunc Methodium venerabilem archiepiscopum vestrum interrogavimus corampositis fratribus nostris episcopis, si orthodoxę fidei symbolum ita crederet et inter sacra missarum sollempnia caneret, sicuti sanctam Romanam ecclesiam tenere et in sanctis sex universalibus synodis a sanctis patribus secundum evangelicam Christi Dei nostri auctoritatem promulgatum atque traditum constat. Ille autem professus est se iuxta evangelicam et apostolicam doctrinam, sicuti sancta Romana ecclesia docet et a patribus traditum est, tenere et psallere. Nos autem illum in omnibus ecclesiasticis doctrinis et utilitatibus orthodoxum et proficuum esse repperientes vobis iterum ad regendam commissam sibi ecclesiam Dei remisimus,.....*

— »Ispitali smo dakle ovoga Metodija, vašega časnoga nadbiskupa, u nazočnosti naše braće biskupa da li tako vjeruje Vjeronanje i da li ga tako pjeva o misnim svečanostima kako se zna da sveta rimska crkva drži i da je objavljeno i predano od svetih otaca na šest svetih sveopćih sabora po evandeoskom autoritetu Krista Boga našega. On je pak očitovao da drži i pjeva prema evandeoskoj i apostolskoj nauci, onako kako uči sveta rimska crkva i kako je predano od otaca. A mi, kako smo našli da je on u svim crkvenim naukama i probitačnostima pravovjeran i koristan, poslali smo vam ga natrag da upravlja crkvom božjom koja mu je povjerena.« I tu je u vezi s pitanjem pravovjerja riječ o Metodijevoj nauci, iako se to razabire tek posredno. Kaže se da je Metodije očitovao da drži i pjeva *iuxta evangelicam et apostolicam doctrinam* »prema evandeoskoj i apostolskoj nauci« i na temelju toga se nalazi da je on *in omnibus ecclesiasticis doctrinis orthodoxus* »u svim crkvenim naukama pravovjeran«. Između nauke rimske crkve i Metodijeve nauke nema dakle razlike, opovrgnuta je tvrdnja *Methodius aliter docet* »Metodije drukčije naučava« i ne postoji *alia Methodii doctrina* »druga Metodijeva nauka«, različita od autoritativne crkvene. Sve se to utvrđuje formulacijama koje su podudarne s onima kojima je to pitanje postavljeno. Prema *Methodius docet* stoji tu *ecclesia docet*, prema *praedicationis tuae (sc. Methodii) doctrinis* stoji *in omnibus ecclesiasticis doctrinis*,

prema *doctrinam tuam* stoji se (*sc. Methodium*) *iuxta evangelicam et apostolicam doctrinam tenere et psallere*. Ne može biti dvojbe o dosljednoj sukladnosti formulacija u papinim pismima o Metodijevu pravovjerju.

To se pitanje i dalje postavljalo jer Metodijevi protivnici nisu ustuknuli pred papinskim autoritetom i njegovim sudom u tom predmetu. U vezi s time piše Ivan VIII. 23. ožujka 881. nadbiskupu Metodiju (MGH, Epist. 7, 243-244): .... *te coram nobis positum sanctę Romanę ecclesię doctrinam iuxta sanctorum patrum probabilem traditionem sequi debere monuimus et tam symbolum quam rectam fidem a te docendam et predicandam subdidimus* .... — ».... tebe smo pred sebe postavili i opomenuli da treba da slijediš nauku svete rimske crkve prema vjerodostojnoj predaji svetih otaca i naložili ti da tako naučavaš i propovijedaš i Vjerovanje i pravu vjeru....« i *Ideoque cesset ista dubietas et Deo cooperante, sicut evangelica et apostolica se habet doctrina, orthodoxę fidei cultum fidelibus cunctis inculca* — »I zato neka prestane ova nedoumica i uz božju pomoć ucjepljuj svim vjernicima njegu prave vjere onako kakva je evanđeoska i apostolska nauka.« O istome se tu govori na isti način. I dalje su ključne riječi *docere* i *doctrina*.

Ta je formulacija ušla pri opisu istih zbivanja i u staroslavenski tekst Žitija Metodijeva. Tamo se kaže da su njegovi protivnici tada govorili (c. 12): **НАМЪ РЄСТЬ ПАПЕЖЬ ВЛАСТЬ ДАЛЪ А СЕГО ВЕЛИТЬ ВЪНЪ ИЗГЪНАТИ И ОУЧЕНИ-РЄ РЄГО**. I tu je sadržan izraz **ОУЧЕНИ-РЄ МЕДОДИА** — *Methodii doctrina*. Očito se i tu odražavaju formulacije papinske kurije jer se prepričavaju papine riječi, a **ОУЧЕНИ-РЄ РЄГО** potpuno odgovara formulacijama papinskih pisama. Taj se izraz, međutim, vrlo dobro uklapa u shvaćanje i način izražavanja rane ćirilometodske hagiografije, kojoj naučanje, nauka i učiteljstvo solunske braće stoji sasvim u prvom planu. Da bi se to potvrdilo, dovoljno će biti navesti ovdje samo neka od najkarakterističnijih mjesta. Tako prema Žitiju Konstantinovu (c. 14) Rastislav piše bizantskom caru Mihailu III: **ОУЧИТЕЛА НЕ ИМАМЪ ТАКОВАГО, ИЖЕ ВЪ НЫ ВЪ СВОИ РАЗЫКЪ ИСТОУГО ВЪРОУ ХРИСТИАНЬСКОУГО СКАЗАЛЪ, ДА БЫША И ННЫ СТРАНЫ ТОГО ЗРАЩЕ ПОДОВИЛИСА НАМЪ. ТО ПОСЛИ НАМЪ, ВЛАДЫКО, ЕПИСКОПА И ОУЧИТЕЛА ТАКОВАГО**. U Žitiju Metodijevu (c. 7) govori Ćiril na smrtnoj postelji Metodiju: **СЕ, БРАТЕ, ВЪ СОУПРОУГА БЛЖОВѢ, РЕДИНОУ БРАЗДОУ ТАЖАША, И АЗЪ НА ЛѢСѢ ПАДАЮ, СВОИ Д(Ь)НЪ СЪКОНЬУАВЪ; А ТЪІ ЛЮБИШИ ГОРОУ ВЕЛЬМИ, ТО НЕ МОЗИ ГОРЪІ РАДИ ОСТАВИТИ ОУЧЕНИА СВОРЄГО, ПАЧЕ БО МОЖЕШИ КЪІМЪ С(Ъ)П(А)СЕНЪ ВЪІТИ**. I dalje (c. 8): **ПОСЪЛАВЪ ЖЕ КОЦЕЛЬ КЪ АПОСТОЛНОУ ПРОСИ МЕДОДИА ВЛ(А)ЖЕНАГО ОУЧИТЕЛА НАШЕГО, ДА ВЪІ И РЕМОУ ОТПОУСТИЛЪ. И РЕЧЕ АПОСТОЛНИКЪ: НЕ ТЕБЕ РЕДИНОМОУ ТЪКЪМО, НЪ И ВСѢМЪ СТРАНАМЪ ТѢМЪ СЛОВѢНЬСКЪИМЪ СЪЛЮ И ОУЧИТЕЛЬ**. Dalje govore franački pro-

tivnici Metodiju (c. 9): **НА НАШЕИ ОБЛАСТИ ОУҢИШИ**. Tu se Konstantin, i osobito Metodije, javljaju kao učitelji slavenskoga puka. U latinskoj *Vita Constantini Cyrilli cum translatione s. Clementis* naprama staroslavenskom **ΟΥҢИΤΗ** i **ΟΥҢИ-ΤΕΛЬ** stoji latinsko *edocere* i *doctor* (c. 7): *verum doctorem non talem habent, qui ad liquidum eos et ad perfectum legem istam edoceat* – »ali nemaju takvoga učitelja koji bi ih jasno i savršeno poučio tomu zakonu«. *Methodii doctrina* ima dakle isprva šire i temeljnije značenje nego je dobila u papinskim pismima, kad se postavilo pitanje Metodijeva pravovjerja.⁸

Učiteljstvo Konstantinovo, i osobito Metodijevo, dolazi jako do izražaja i u grčkom Životu Klimentovu. Oni su tamo (c. 3): *πατέρες μακάριοι καὶ διδάσκαλοι* – »blaženi oci i učitelji«. O njihovim se učenicima kaže (c. 7): *ὡκ ὀλίγοι γὰρ τῆς διδασκαλικῆς ταύτης πηγῆς ἔπων*. – »i nije ih malo koji su pili s toga učiteljskoga izvora«. Dalje stoji da se Metodije i poslije Ćirilove smrti nadao u njegovu pomoć: *..... ἐτέρωθεν οὐδὲν ἤττον, εἰ μὴ καὶ μᾶλλον, ἐλπίζων ἔχων τὸν Κύριλλον τοῦ τῆς διδασκαλίας ἔργου συλλήπτορα* – »s druge strane ništa manje, nego čak i više, nadajući se da ima Ćirila kao pomoćnika u djelu učiteljstva.« Metodije se dalje (c. 14) opisuje kao: *προλάμπων τὸ διδασκαλικὸν* – »svjetleći učiteljstvom« i za njega se veli: *οὕτω τῷ λόγῳ τῆς διδασκαλίας προσέκειτο* – »tako je nastojao oko učiteljske riječi«. Ti izrazi i ta shvaćanja potječu iz rane staroslavenske književnosti, na kojoj je zasnovan taj grčki hagiografski tekst, a i u mlađim životopisnim i liturgijskim tekstovima ćirilometodske predaje ostaje motiv učiteljstva snažno prisutan. Kad papinska kurija, pokrećući pitanje Metodijeva pravovjerja, uzima kao ključne riječi *docere* i *doctrina*, čini se gotovo kao da je time okrenut protiv Metodija izraz kojim su on i njegovi naj-snažnije i najtemeljnije izražavali vlastito shvaćanje svojega poslanja. Radi se tu, dakako, o promijenjenu značenju, a do toga je moglo doći u pismima Metodijevih protivnika, koje je iritiralo njegovo učiteljstvo jer su smatrali da njime zadire u njihovo crkveno područje: **НА НАШЕИ ОБЛАСТИ ОУҢИШИ**. Njihove su tužbe vjerojatno i potaknule da se papa počne baviti ispitivanjem Metodijeva pravovjerja i da mu se *doctrina* počne shvaćati više u dogmatskom nego u prosvjetiteljskom smislu.

Čitav odlomak papina pisma koji se ovdje razmatra ima, što se tiče misli, izraza i argumentacije, predložak u već spomenutom pismu Ivana VIII. knezu Sventoplku od 14. lipnja 879 (MGH, Ep. 7, 160): *Quod autem, sicut Iohanne presbytero vestro, quem nobis misistis, referente didicimus, in recta fide dubite-*

⁸ Usp. pisma Ivana VIII. Metodiju (MGH, Epist. 7, 161), knezu Sventoplku (ibid. 222), Stjepana V. Sventoplku (ibid. 355), Komonitorij biskupu Dominiku i svećenicima Ivanu i Stjepanu c. 12 (ibid. 352).

tis, monemus dilectionem vestram, ut sic teneatis, sic credatis, sicut sancta Romana ecclesia ab ipso apostolorum principe didicit, tenuit et usque ad finem sæculi tenebit atque per totum mundum cotidie sanctę fidei verba recteque predicationis semina mittit et sicut antecessores nostros, sanctos videlicet sedis apostolicę præsules, parentes vestros ab initio docuisse cognoscitis. Si autem aliquis vobis vel episcopus vester vel quilibet sacerdos aliter adnuntiare aut predicare presumpserit, zelo Dei accensi omnes uno animo unaque voluntate doctrinam falsam abicite stantes et tenentes traditionem sedis apostolicę. – »Što ste ipak, kako smo saznali iz izvještaja vašega svećenika Ivana, kojega ste nam poslali, u nedoumici oko prave vjere, opominjemo vašu ljubav da tako držite, tako vjerujete kako je sveta rimska crkva od samoga apostolskoga prvaka naučila, držala i kako će držati do kraja vijeka i po cijelom svijetu svakodnevno šalje riječi svete vjere i sjemenje prave propovijedi, i kako znate da su naši prethodnici, to jest sveti kolovođe apostolske stolice, vaše roditelje od početka učili. Ako bi vam se pak tko, ili vaš biskup ili kojigod svećenik, usudio drukčije navješćivati ili propovijedati, zapaljeni božjim revnovanjem odbacite svi jednom dušom i jednom voljom postojani krivu nauku i držite predaju apostolske stolice.«

Tu je isključivo učiteljstvo rimske crkve izraženo jasno i na način u kojemu se na mnogo pojedinosti može prepoznati da je poslužio kao predložak za oblikovanje misli i izraza u pismima pape Ivana X. U vezi s onim što je do sada rečeno može se navesti da su i tu *docere* i *doctrina* ključne riječi, da se suprotstavlja apostolska nauka rimske crkve: *sicut sancta Romana ecclesia ab ipso apostolorum principe didicit... et sicut..... sanctos... sedis apostolicę præsules... docuisse cognoscitis* drugoj nauci koju bi tko samovoljno počeo širiti i koju kao krivu treba odbaciti: *si autem aliquis.... aliter adnuntiare aut predicare presumpserit,... doctrinam falsam abicite.... tenentes traditionem sedis apostolicę.*

Nema dakle ni najmanje sumnje da se navedeni odlomak pisma pape Ivana X. splitskom nadbiskupu Ivanu osniva na papinskoj korespondenciji koja se tiče Metodija i moravske crkve, da su iz nje preuzete, preoblikovane i prilagođene formulacije o Metodijevoj nauci, a cijeli je odlomak preuzeo, ne samo pojedine argumente i formulacije nego cijelo ustrojstvo svojega izlaganja, upravo iz navedenoga pisma svojega prethodnika Ivana VIII. moravskom knezu Sventoplku. U tom se pismu, kao i u drugima istoga pape, govori o Metodijevoj nauci u smislu nauka i simbola vjere, onoga što se pjeva pri euharistijskoj liturgiji.

U rujnu 885. pisao je papa Stjepan V. (885–891) pismo knezu Sventoplku i u njem je prihvatio gledište Metodijevih protivnika. U tom pismu stoji uz ostalo i ovo (MHG, Epist. 7, 357): *Anathema vero pro contemnenda catholica fide qui in dicit, in caput redunabit eius. Tu autem et populus tuus sancti Spiritus iudicio eritis innoxii, si tamen fidem, quam Romana prædicat ecclesia, tenueritis inviola-*

biliter. Divina autem officia et sacra mysteria ac missarum sollemnia, quae idem Methodius Sclavorum lingua celebrare praesumpsit, quod, ne ulterius faceret, super sacratissimum beati Petri corpus iuramento firmaverat, sui periurii reatum perhorrescentes nullo modo deinceps a quolibet praesumatur. Dei namque nostraeque apostolica auctoritate sub anathematis vinculo interdicimus... — »A tko je bacio anatemu na pogrdu katoličke vjere, past će na njegovu glavu. Ti pak i tvoj narod bit ćete nedužni po sudu svetoga Duha, ako saño budete nepokolebivo držali vjeru koju propovijeda rimska crkva. Božanske pak službe i svete tajne i misne svečanosti, što se isti Metodije drznuo slaviti slavenskim jezikom, a bio je zakletvom nad presvetim tijelom svetoga Petra potvrdio da to više neće činiti, neka se u strahu od misli na njegovo krivokletstvo nitko poslije ne bi drznuo ni na koji način (činiti to isto) jer to zabranjujem božjim i svojim apostolskim autoritetom pod prijetnjom anateme.« Događaji o kojima je tu riječ nisu poznati i teško je protumačiti navedene riječi. No ovdje to nije ni potrebno. Važno je što se u vezi s Metodijem govori o anatemi: i što se kaže da je on bacio anatemu koja će pasti na njegovu glavu i što se papa anatemonom prijeti svakomu tko bi se poveo za njim. Ivan X. u pismu splitskom nadbiskupu Ivanu prijeteći anatemonom sljedbenicima Metodijeve nauke oslanja se također na pisma u kojima su njegovi prethodnici pisali o tome. Time se još potpunije pokazuje da je kurija pišući za Ivana X. o Metodiju imala pred očima stariju prepisku s njime i o njem. Kako je god neizravna predaja papinskih pisama u povodu splitskih sabora u 10. stoljeću, sada se pokazuje sasvim jasno da im tekst pripada metodijanskom fasciklu papinske kancelarije i da je čak preko njega povezan sa svom starijom ćirilometodskom literaturom.

Pošto je u odlomku navedenom na početku ovoga razlaganja papa Ivan X. onako dojmljivo suprotstavio Metodijevu nauku crkvenoj, nastavlja ovako (CD 1, 30): *Unde hortamur vos, dilectissimi, ut cum nostris episcopis Joanne silicet sancte Anthonitane et Leone sancte Pelestrine ecclesiarum dei iuncti cunctaque per Sclaviniam^{8a} terram audacter corrigere satagatis ea videlicet ratione, ut nullo modo ab illorum supradictorum doctrina in aliquo deviare presumatis, ita ut secundum mores sancte Romane ecclesie (in) Sclavinorum terra ministerium sacrificii peragant in Latina silicet lingua, non autem in extranea, quia nullus filius aliquid loqui debet vel sapere, nisi ut pater ei insinuaverit. Et quia Sclavi specialissimi filii sancte Romane ecclesie sunt, in doctrina matris permanere debent, sicut ait apostolus: »filioli, quos per doctrinam evangelii ego genui«; et iterum: »filius sapiens letificat patrem«. In hoc utique gaudemus, si Sclavi nostram doctrinam sequi delectantur, ut deo sacrificium gratum exhibeant; quoniam qui non fide sacrificant et deo pura libamina*

^{8a}Nada Klaić me je u pismu od 28. 1. 1986. upozorila da bi se i u Propagandinu rukopisu kao u splitskim prijepisima moglo čitati *Sclavinicam*.

offerunt, vereor, ne illis veniat, quod scriptum est: »Maledictus homo, qui opera dei negligenter facit.« Unde vos moneo, ut mala radix in vestris partibus minime pululet, sed vestra predicatione assidua desicata maneat, ut deo fructum offerre valeatis per predicationem vestri ministerii aliu(s) centesimum, aliu(s) sexagesimum. Qui habet aures audiendi, audiat. — »Zato potičemo vas, svoje predrage, da se povežete s našim biskupima, to jest s Ivanom svete jakinske i Leonom svete palestrinske crkve božje, i nastojite po slavenskoj zemlji sve smiono popravljati, i to tako da se ni na koji način ne usudite udaljiti i u čemu od nauke gore spomenutih biskupa, tako da u slavenskoj zemlji vrše žrtvenu službu prema običajima svete rimske crkve, to jest na latinskom jeziku, a ne na stranom. Jer nikoji sin ne treba da govori što ili da umuje nego onako kako mu je otac usadio. A jer su Slaveni osobito prisni sinovi svete rimske crkve, treba da ostanu u nauci svoje majke, kako veli Apostol: 'sinci, koje sam po evandeoskoj nauci ja rodio', i opet: 'razborit sin razveseljava oca'. Tomu se osobito radujemo ako Slaveni rado slijede našu nauku da Bogu prinose dragu žrtvu; jer koji ne žrtvuju s vjerom i Bogu ne prinose čiste prinose, bojim se da im se ne zbude što je pisano: 'Proklet bio čovjek koji božje poslove radi nemarno'. Zato vas opominjem da u vašim stranama ne buja zao korijen nego da ostane sasušen od vašega neprekinutog propovijedanja, da biste uz mogli prinijeti Bogu plod po propovijedi vaše službe, jednom stoti, a drugi put šezdeseti. Tko ima uši da čuje, neka čuje.«

Tu se, u nastavku pisma, saznaje nešto i o tome što je zapravo ta *Methodii doctrina* i u čemu je ona suprotna nauci Rimske crkve, kako je shvaća Ivan X. Umjesto izričitoga komonitorija dalmatinskoj crkvi on šalje svoje legatske i nalaže dalmatinskim biskupima da se do u pojedinosti drže njihove nauke. A to po papinim riječima znači da treba odlučeno popravljati stanje po slavenskoj zemlji (*per Sclaviniam terram*). Tamo je dakle došlo do nepoželjnoga stanja, tamo se širi Metodijeva nauka. Popravit će se to stanje ako se u zemlji Slavena (*Sclavinorum terra*) žrtvena služba bude vršila prema običajima svete rimske crkve. Radi se dakle o liturgijskoj disciplini. No papa kaže i to čime smatra da se ona narušava. Vršiti žrtvenu službu prema običajima rimske crkve znači ovdje, kako Ivan X. sam izričito tumači, vršiti je na latinskom jeziku, a ne na kojem drugom, jer je takav rimskoj crkvi stran. Pitanje Metodijeve nauke zapravo je dakle u tom pismu pitanje liturgijskog jezika. Time se javlja nov momenat u tekstovima rimske kurije o Metodiju. Ivan VIII, a i Stjepan V, u svojim su pismima jasno razlikovali pitanje Metodijeve nauke (*doctrina*), koje se vezivalo s tekstom Vjerovanja u liturgiji, od pitanja slavenskoga liturgijskoga jezika. Svakom od njih posvećivali su u svojim pismima odvojene odlomke. Ivan X. preuzima, preoblikuje i razrađuje njihove formulacije što se tiče Metodijeve nauke, i to ne one kojima se ona opravdava, nego one kojima se sumnjiči ili čak osuđuje, ali tim formulacijama daje nov sadržaj, tako da se u njegovu pismu odnose

na slavenski liturgijski jezik. Tako njegoví prigovori nepoželjnom slavenskom bogoslužju dobivaju težinu osude zbog krivovjerja.

Ivan VIII. bio je izričito utvrdio da se slavensko bogoslužje ne protivi crkvenoj nauci (MGH, Epist. 7, 224): *Nec sane fidei vel doctrinę aliquid obstat sive missas in eadem Sclavinica lingua canere sive sacrum evangelium vel lectiones divinas novi et veteris testamenti bene translatas et interpretatas legere aut alia horarum officia omnia psallere* – »I baš ništa ne smeta vjeri ni nauci ako se mise pjevaju na istom slavenskom jeziku, ili ako se sveto evanđelje ili božanska čitanja Staroga i Novoga zavjeta čitaju u dobrom prijevodu i valjano protumačena i ako se tako poju sve ostale službe časova.« To pismo, kojim je Ivan VIII. potpuno odobrio Metodijevo djelovanje već je za Stjepana V. nestalo kuriji s vidika. U arhivskom fasciklu ostali su, čini se, samo tekstovi koji su bili povoljni za Metodijeve protivnike. Na njih se oslanja i nadovezuje u svojem pismu i Ivan X. Navedena rečenica Ivana VIII. pokazuje međutim da se pitanje slavenskoga bogoslužja moglo povezivati s pitanjem crkvene nauke i prave vjere. Crkvena nauka (*doctrina*) ne odnosi se naime samo na teološke definicije vjerskih sadržaja nego i na liturgijske propise i disciplinu, pa i na pastoralnu praksu. To je izrekao i na to upozorio još Augustin (Grat. Christ. 10, 11, p. 134,12): *Si inter docere et suadere vel potius exhortari distare aliquid videtur, etiam hoc vero doctrinae generalitate concluditur* – »Ako se čini da ima razlika između naučavanja i savjetovanja ili bolje podsticanja, i to je doista obuhvaćeno općenitošću pojma nauke.« Jeronim izvlači odatle zaključak (Epist., 64, 22,1): *quidquid agit, quidquid loquitur pontifex dei, sit doctrina populorum* – »Što god čini, što god govori božji svećenik, neka bude nauka pucima.« Išlo je to dotle da je, kako je to u svojem rječniku zabilježio Du Cange, riječ *doctrina* mogla dobiti čak značenje »parohija« tj. »župa«. Formulacije papinske prepiske o Metodijevoj nauci mogle su se dakle primijeniti na slavensku liturgiju i na pastoralnu praksu Metodijevih učenika. U tom smislu upotrebljava Ivan X. izraz *Methodii doctrina*. No i taj smisao nije stran prvobitnom shvaćanju i izražavanju Metodijevih učenika. U Metodijevu životiju 6 stoji: (Hadrijan II) *свѣти оученике њего положи словѣнскѣ евангелије на олтари свѣтаго Петра апостола*. I po njihovu gledanju utjelovljena je *doctrina Methodii* u slavenskoj bogoslužbenoj knjizi. Da je protiv prvih glagoljaša u Dalmaciji bilo prigovora zbog pravoga krivovjerja, papa bi to u svojem pismu sigurno izričito spomenuo. Ovako se samo sugerira optužba zbog nauka vjere, a prigovara se jedino liturgijskoj disciplini. Ipak je stvorena podloga za ono što se čita kod Tome Arhidakona (c. 16): *Dicebant enim goticas literas a quodam Methodio heretico fuisse repertas, qui multa contra catholice fidei normam in eadem sclavonica lingua conscripsit; quam ob rem divino iudicio repentina dicitur morte fuisse dampnatus* – »Govorili su naime da je gotska slova iznašao neki heretik Metodije koji je mnogo toga protiv propisa katoličke vje-

re lažući napisao na tom istom slavenskom jeziku; zbog čega kažu da je božanskom presudom bio osuđen na iznenadnu smrt.«

Metodijeva nauka raširila se, kako piše Ivan X, u zemlji Slavena (*Sclavinia terra*, *Sclavinorum terra*). Važno je odrediti što se pod tim razumijeva. Prema riječima istoga pape, u pismu koje upravlja: *universo populo per Slavoniam et Dalmatiam commorantibus* – »svemu puku što boravi po slavenskoj zemlji i Dalmaciji« (CD 1, 34), čini se kao da bi to bile slavenske države kao Hrvatska i Hum, kojih se vladarima papa u tom pismu obraća na prvom mjestu, za razliku od gradskih općina bizantske Dalmacije.

Jednako tako piše Toma Arhidakon o Ivanu Ravenjaninu (c. 11): *Etenim per Dalmatie et Slavonie regiones circuendo restaurabat ecclesias, ordinabat episcopos, parochias disponebat, paulatim rudes populos ad informationem catholicam attrahebat.* – »I doista je obilazeći krajeve Dalmacije i zemlje Slavena obnavljao crkve, redio biskupe, raspoređivao parohije, pomalo privlačio neuke puke katoličkoj pouci.« Time je izvršavao nalog koji je dobio od pape (ibid.): *Interea summus pontifex misit quendam legatum Johannem nomine, patria Ravenatem, qui partes Dalmatie et Chrovatie peragrando, salutaribus monitis christicolos informaret* – »Međutim je vrhovni svećenik poslao nekog legata, po imenu Ivana, po domovini Ravenjanina, da krećući se po predjelima Dalmacije i Hrvatske poučava Kristove poštovatelje spasonosnim opomenama.« Pričajući prvo o papinu nalogu, a onda o tome kako ga je Ivan izvršavao, Toma kazuje dva puta isto, ali nastoji donekle varirati izraze. Tako prema *salutaribus monitis christicolos informaret* stoji *restaurabat ecclesias, ordinabat episcopos, parochias disponebat, paulatim rudes populos ad informationem catholicam attrahebat*. Prema *qui partes Dalmatie et Chrovatie peragrando* stoji *per Dalmatie et Slavonie regiones circuendo*. U tom je kontekstu posve nedvojbeno da *Sclavonia* stoji kao izraz kojim se varira *Chrovatia*, te se oba imena sinonimno odnose na istu zemlju. Po tome bi slavenska zemlja Ivana X. bila područje vlasti slavenskih vladara, dakle Hrvatska i Hum prema naslovniciima njegova drugoga pisma. U tom drugom pismu papa, međutim, govori o *Slavinorum regna* – »vladavine Slavena« (CD 1, 34) i time jasno izriče da se radi o političkim područjima. Da *Sclavinorum terra*, pače ni *Sclavonia*, to ne moraju biti, razabire se iz Tome Arhidakona, koji, opisujući borbu oko slavenskoga bogoslužja u 11. st, piše (c. 16, p. 5): *Absque omni mora quendam legatum Johanum cardinalem mittere festinavit (sc. summus pontifex) ad extirpandum nefandi scismatis fomitem de partibus Slavonie* – »Bez ikakva odlaganja požurio se (tj. vrhovni svećenik) da pošalje kao legata kardinala Ivana s nalogom da iskorijeni žarište opakoga raskola iz predjela Slavonije.« A malo prije je kazao da je to žarište bilo u krčkoj biskupiji (ibid.): *primo impetu veglensem episcopum cum omni celeritate de sua sede fuga-*

vit, eamque sibi quasi apostolica auctoritate usurpavit. – »U prvom naletu protjerao je na brzinu krčkoga biskupa s njegove stolice i prisvojio ju je sebi tobože po apostolskom (tj. papinskom) autoritetu.« Odatle se vidi da se i Krk, koji je nedvojbena pripadao bizantskoj Dalmaciji, može nazivati slavenskom zemljom jer je imao mnogo slavenskoga stanovništva. *Sclavinia terra* i *Sclavinorum terra* u papinu pismu splitskom nadbiskupu Ivanu ne moraju po tome biti Hrvatska, Hum ili koja druga slavenska država, nisu nužno isto kao *Sclavinorum regna*, nego se isto tako mogu odnositi i na područje gradskih općina bizantske Dalmacije i njihovih biskupija, ukoliko je bilo naseljeno slavenskim pukom. Toma je, istina, pisac 13. stoljeća, ali se može pretpostaviti da i tu reproducira terminologiju starih vrela. Svakako se *Sclavinia terra* i *Sclavinorum terra* u papinu pismu ne može navoditi kao argument protiv pretpostavke da su Metodijevi učenici uveli glagoljanje prvo u dalmatinske biskupije za tamošnji slavenski crkveni puk, te se ono tek poslije proširilo i na područje ninske biskupije, koja je isprva bila sasvim latinska i pod utjecajem franačke crkve.⁹

Da se Ivan X. pišući o slavenskom liturgijskom jeziku, premda svoje razlaganje oblikuje drukčije, ipak oslanjao na tekstove svojih prethodnika, razabire se po tome što on u ključnoj rečenici upućenoj nadbiskupu Ivanu piše ..... *ut nullo modo ab illorum supradictorum episcoporum doctrina in aliquo deviare presumatis, ita ut secundum mores sancte Romane ecclesiae (in) Sclavinorum terra ministerium sacrificii peragant in Latina scilicet lingua, non autem in extranea* – »... i to tako da se ni na koji način ne drznete udaljiti se i u čemu od nauke gore spomenutih biskupa tako da u slavenskoj zemlji vrše žrtvenu službu prema običajima svete Rimske crkve, to jest na latinskom jeziku, a ne na stranom.« Tu se upotrebljava glagol *praesumere* »prisvojiti si pravo, drznuti se«, koji je Ivanu VIII. i Stjepanu V. bio ključan kad su pisali o Metodijevoj nauci i slavenskom bogoslužju. Tako u pismu Ivana VIII. moravskom knezu Sventoplku 14. lipnja 879. (MGH, Epist. 7, 160): *Si autem aliquis vobis vel episcopus vester vel quilibet sacerdos aliter adnuntiare aut predicare presumpserit, ...* – »Ako bi vam se pak tko, ili vaš biskup ili kojigod svećenik, drznuo drukčije navješćivati ili propovijedati, ...« i u pismu Stjepana V. Sventoplku kralju Slavena (MGH, Epist. 7, 35): *Divina autem officia et sacra mysteria ac missarum sollemnia, quae idem Methodius Sclavorum lingua celebrare praesumpsit, quod, ne ulterius faceret, super sacratissimum beati Petri corpus iuramento firmaverat, sui periurii reatum perhorrescentes nullo modo deinceps a quolibet praesumatur.* – »Božanske pak službe i svete tajne i misne svačanosti, što se isti Metodije drznuo slaviti slavenskim jezikom, a bio je zakletvom nad presvetim tijelom svetoga Petra

⁹Usp. L. Katić, *Borba Grgura ninskoga sa splitskim nadbiskupom Ivanom*, Split 1929; M. Barada, *Episcopus Chroatensis*, Croatia sacra 1, Zagreb 1931, 209–215; N. Klaić, *Historijska podloga* 225–258; ista, *Povijest Hrvata* 87–88, 395–398.

potvrdio da to više neće činiti, neka se u strahu od misli na njegovo krivokletstvo nitko poslije ne bi drznuo ni na koji način (činiti isto).« I tu se dakle Ivan X. drži formulacija iz metodijevske korespondencije u arhivu rimske kurije.

Glagol *praesumere* javlja se i u drugoj verziji te iste papinske odredbe, uvrštene u spomenicu (*commonitorium*) biskupu Dominiku i svećenicima Ivanu i Stjepanu kad su išli k Slavenima (MGH, Epist. 7, 352): *Missas et sacratissima illa ministeria, quae Sclavorum lingua idem Methodius celebrare praesumpsit, quamvis decessoris sui temporibus, domni videlicet Johannis sanctissimi papae iuraverit se ea ulterius non praesumere, apostolica auctoritate, ne aliquo modo praesumatur, penitus interdicat.* — »Mise i one najsvetije službe, koje se isti Metodije drznuo služiti slavenskim jezikom, premda se u vrijeme njegova (pape Stjepana V) prethodnika, to jest gospodina Ivana presvetoga pape, zakleo da se to dalje neće drznuti, zabranjuje apostolskim autoritetom da se dalje ikojim načinom tko drzne to učiniti.« Odatle se vidi kako je u papinskoj korespondenciji glagol *praesumere* bio čvrsto vezan s kontekstom slavenske liturgije, pa se stoga našao i u pismu pape Ivana X. splitskom nadbiskupu Ivanu.

U drugom pismu, kojim je isti papa predstavio jakinskog i palestrinskog biskupa kao svoje legatate kralju Tomislavu i knezu Mihaelu, svemu kleru, županima i narodu također je riječ o slavenskom bogoslužju. Tu se uz ostalo govori i o .... *in barbara seu Slavinica lingua deo sacrificium offerre* .... — »prinosti Bogu žrtvu na barbarском ili slavenskom jeziku....« (CD 1,34). I ta je dojmljiva formulacija preuzeta iz pisma Ivana VIII. Metodiju od 14. 6. 879 (MGH, Epist. 7, 161): *Audimus etiam, quod missas cantes in barbara, hoc est in Slavina lingua, ...* — »čujemo također da pjevaš mise na barbarском, to jest na slavenskom jeziku, ...« U drugom se pismu Ivana X. javlja još: *....escam predicationis apostolice ecclesie perceperunt* — »....primili su hranu apostolske propovijedi« (CD 1, 34), što se kao formulacija zasniva na sažetoj preoblici već navedenog mjesta iz pisma Ivana VIII. Sventoplku (MGH, Epist. 7, 160): *sicut sancta Romana ecclesia ab ipso apostolorum principe didicit, tenuit et usque in finem seculi tenebit atque per totum mundum cottidie sanctę fidei verba recteque predicationis semina mittit et sicut antecessores nostros, sanctos videlicet sedis apostolice preşules, parentes vestros ab initio do cuisse cognoscitis* — »kako je sveta Rimaska crkva od samoga apostolskoga prvaka naučila, držala i kako će držati do kraja vijeka i po cijelom svijetu svakodnevno šalje riječi svete vjere i sjemenje prave propovijedi, i kako znate da su naši prethodnici, to jest sveti kolovođe apostolske stolice, vaše roditelje od početka učili.« Time se jasno pokazuje da je i to drugo pismo zasnovano na tekstovima u metodijevskom fasciklu rimske kurije.

U jednome se, međutim, ovo drugo pismo Ivana X. bitno razlikuje od pisma Ivana VIII. U njem se rezerve prema slavenskoj liturgiji drukčije obrazlažu. Istina,

za obojicu papa slavenski je diskvalificiran time što je barbarski jezik. No Ivan VIII. ostaje pri tome i suprotstvalja ga jezicima koji su kao liturgijski odnjegovani i potvrđeni. Njegove rezerve prema slavenskom bogoslužju bliske su shvaćanju trojezičnika. Tako u pismu od 14. lipnja 879. Metodiju (MGH, Epist. 7, 161): ... *prohibuimus, ne in ea lingua sacra missarum sollempnia celebrares, sed vel in Latina vel in Greca lingua, sicut ecclesia Dei toto terrarum orbe diffusa et in omnibus gentibus dilatata cantat* – »zabranjujem da na tom jeziku služiš svete misne svečanosti, nego ili na latinskom ili na grčkom jeziku, kako pjeva crkva božja raširena po cijelom svijetu i proširena među svim narodima«. A poslije obrata u korist slavenske liturgije piše knezu Sventoplku u lipnju 880. (MGH, Epist. 7, 224): *qui fecit tres linguas principales, Hebream scilicet, Grecam et Latinam, ipse creavit et alias omnes ad laudem et gloriam suam* – »koji je napravio tri glavna jezika, to jest hebrejski, grčki i latinski, on je stvorio i sve druge na hvalu i slavu svoju.« Tu Ivan VIII. napušta svaku rezervu prema slavenskom bogoslužju, ali izričući to pokazuje da su mu protiv njega zamislivi upravo argumenti kakve su iznosili trojezičnici, te pokazuje kako nisu valjani. Ivan X, naprotiv, nigdje ne govori o tome. U pismu splitskom nadbiskupu i dalmatinskom episkopatu govori o slavenskoj liturgiji kao o drugoj nauci koju kao takvu treba odbaciti. Pri tom preuzima i preoblikuje izraze koji se u pismima njegovih prethodnika odnose na Metodijev nauk vjere i na simbol vjere koji se pjevao u liturgiji. U tom pismu, međutim, i u pismu slavenskim vladarima, kleru, županima i narodu iznosi protiv slavenskoga bogoslužja nove i sasvim drukčije razloge. Njemu je do općenja i duhovnoga jedinstva. Duhovno pak jedinstvo ne može se održati bez zajedničkoga jezika, koji u svako doba omogućuje razumijevanje i sporazumijevanje. Tako piše splitskom nadbiskupu Ivanu (CD 1, 30): *ita ut secundum mores sancte Romane ecclesie (in) Sclavinorum terra ministerium sacrificii peragant in Latina silicet lingua, non autem in extranea. quia nullus filius aliquid loqui debet vel sapere, nisi ut pater ei insinuaverit.* – »tako da u slavenskoj zemlji vrše žrtvenu službu prema običajima svete Rimske crkve, to jest na latinskom jeziku, a ne na stranom. Jer ni koji sin ne treba da govori što ili da umuje nego onako kako mu je otac usadio.« Tu se radi o sinovskoj bliskosti i prisnosti, a ne o potvrđenim i odobrenim bogoslužbenim jezicima.

U pismu vladarima, kleru, županima i narodu piše Ivan X. o istome (CD 1, 34): *Non quippe ambigo, ut in eis aliud maneat, qui in Slavonica lingua sacrificare contendit, nisi illud quod scriptum est: »Ex nobis exierunt et non sunt ex nobis; nam si ex nobis essent manerent utique nobiscum«, nisi in nostra conversatione et lingua. Unde iterum atque iterum vos monemus, dilectissimi filii, ut in nostra conversatione maneatis et linguam et precepta reverendissimorum episcoporum, Ioannis scilicet sancte Anthonitane ecclesie et Leonis nostri familiarissimi, a nostro latere*

vobis transmissis, in omnibus nobis creduli atque perspicaci industria suffulti sancte Palestrine ecclesie audiatis. Quod vobis attentius commendamus, ut illorum admonitionibus obediatis, et quicquid vobis ab illis iniunctum fuerit et divinis sive canonicis argumentis, sub omni celeritate obedienter adimplere satagite, si non vultis sequestrari a nostro collegio. — »Jer ne sumnjam da onima koji god je brz da žrtvuje na slavenskom jeziku, ostaje išta drugo nego ono što je pisano: 'Izašli su od nas, a nisu od nas; jer da su od nas, ostali bi svakako s nama', (a kako će to) ako ne (ostanu) u ophođenju s nama i u našem jeziku. Zato vas opet i opet opominjemo, predrugi sinovi, da ostanete u ophođenju s nama i da slušate u svemu, nama vjerujući i poduprti razboritom revnosti, jezik i upute prečasnih biskupa, to jest Ivana svete jakinske crkve i Leona svete palestrinske crkve koji je nama osobito blizak, jer su oni od mojega boka vama poslani. Što vam osobito usrdno preporučujemo, da budete poslušni njihovim opomenama, i što vam god od njih bude naloženo, i to božanskim ili kanonskim razlozima, svom brzinom nastojte izvršiti, ako nećete da budete izdvojeni iz našega društva.«

U tekstovnoj predaji završnog odlomka toga papinskoga pisma nastali su ozbiljni poremećaji. Ime Leonove crkve došlo je na krivo mjesto, a gramatika je iskvarena na način nespojiv s pisanjem rimske kurije, ali lako zamisliv u ranosrednjovjekovnoj splitskoj predaji. Tekst kojim su opisani događaji oko dva splitska crkvena sabora i njihovi zaključci pokazuje također slabo poznavanje latinske gramatike, a imamo ozbiljna razloga pretpostavljati da ga je pisao nadbiskup Ivan glavom.^{9a} Zbog neuredne gramatike nije tu moguć ni potpuno pouzdan prijevod. U onome što je gore stavljen uz tekst gramatika je originala popravljena onako kako se po redu riječi i ritmu rečenica učinilo da je najuvjerljivije.

I tu se uvode i predstavljaju isti legati i pokazuje se da je glavni nalog njihova poslanstva da uredi praksu liturgijskoga jezika, da iz bogoslužja isključe slavenski. Obrazloženje i tu nije onakvo kakvo bi dali trojezičnici. I tu se papi radi o vezi i pripadnosti, o tome da oni koji su duhovno proizašli iz Rima treba da ostanu u vezi i ophođenju s Rimom, a to nije moguće bez zajedničkoga jezika. Ono o proizlaženju i daljnjem ostajanju u zajednici izraženo je citatom iz prve poslanice apostola Ivana 2,19. Vrlo je jasno izrečeno i to kako to ovdje treba razumjeti. Odnosi se na *conversatio et lingua* — »ophođenje i jezik«.

^{9a}U prepisivanju dokumenata uvrštenih u *Historia Salonitana maior* došlo je do mnogih, pa i ozbiljnih pogrešaka. Usp. N. Klaić, *Historia* 56-58, gdje je to pokazano na jedinom od tih dokumenata kojemu je sačuvan original. To, međutim, uglavnom nisu pogreške koje kvare gramatiku. Tekst o splitskim saborima 925. i 928. ima baš gramatičke pogreške. Usp. još ista, *Način na koji je nastajalo djelo Historia Salonitana maior*, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku* 72-73, Split 1979, 171-198, o aktima splitskih sabora 180-182.

Papa se tu dodirnuo vrlo ozbiljnoga pitanja. Iza slikovitih izraza njegova pisma razabire se briga za vertikalnu komunikaciju u rimskoj crkvi. Doista se može postaviti pitanje kakvi bi to bili svećenici, pa čak i biskupi rimske crkve koji ne bi razumjeli što im se iz Rima govori i piše. O tome je među pristašama latinskoga jezika u dalmatinsko-hrvatskoj crkvi poslije nastala i groteskna priča, prava »nove-la« u renesansnom smislu, o tome kako se u Rimu proveo glagoljaš koji nije razumio što mu papa govori. Ta zlobna anegdota, koju nam je sačuvao Toma Arhidakon (c. 16, ed. Rački 49–52), uza svu svoju tendencioznost ipak rječiito svjedoči o tome da se protiv slavenskoga crkvenog jezika i svećenstva što je na njem stjecalo svoju temeljnu naobrazbu i dalje argumentiralo onako kako je to prvi učinio Ivan X. u svojim pismima.

Papa je naveo još jedan argument. Istakao je osobito prisnu vezu što je od davnine postojala između dalmatinskih Slavena i rimske crkve. Prihvatanje slavenskoga liturgijskoga jezika i slavenske pismenosti značilo bi po tome napuštanje te veze. Misli se tu očito u prvom redu na Hrvate. Time se potvrđuje da je njihova crkva, ninska biskupija, imala latinsku liturgiju, da joj se svećenstvo obrazovalo latinski.¹⁰

Tek u vrijeme prvoga splitskoga sabora (925) pojavila se tendencija da se od toga počne odstupati i da se prihvati glagoljanje, ili bar opasnost da se takva sklonost pojavi. U tom smislu treba shvatiti upozorenja i opomene kralju Tomislavu, knezu Mihaelu, njihovim županima i svemu narodu. Ta posebna veza dalmatinskih Slavena s rimskom crkvom izriče se u papinim pismima tako što u njima stoji da su oni njezini *specialissimi filii*.

U pismu dalmatinskom episkopatu kaže Ivan X. (CD 1, 30): *Et quia Sclavi specialissimi filii sancte Romane ecclesie sunt, in doctrina matris permanere debent, ...* — »I jer su Slaveni osobito prisni sinovi svete rimske crkve, treba da ostanu u nauci svoje majke, ...«. Riječ *specialissimus* ovdje je upotrijebljena u potvrđenom srednjovjekovnom značenju, pa, kako navodi Du Cange u svojem rječniku, znači prema *specialitas* u posebnom značenju »*familiaritas, necessitudo coniunctissima*« — »prijateljstvo, najprisnija bliskost« upravo »*necessitudine et familiaritate coniunctissimus*« — »najprisnije povezan bliskošću i prijateljstvom« pa odatle »osobito blizak, osobito prisan«. Slaveni dakle, i to dalmatinski, jer o njima je ovdje riječ, u osobitu su odnosu sinovske prisnosti prema rimskoj crkvi. U drugom pismu papa to obrazlaže i potanje.

Pišući kralju Tomislavu, knezu Mihaelu, kleru, županima i svemu puku Ivan X. kaže (CD 1, 34): *Divina omnipotentis dei dispositione hoc actum est, ut sollicitudo omnium ecclesiarum nobis commissa esse credatur, ea videlicet ratione, ut spiritali argumento valeamus nequitie caliginem radicitus extirpare ab omni cetu Christia-*

¹⁰Usp. bilj. 9.

norum, presertim ab illis, qui specialissimi filii sancte Romane ecclesie esse comprobantur. Quis enim ambigit Slavinorum regna in primitie apostolice et universalis ecclesie esse conumerata, cum a cunabulis escam predicationis apostolice ecclesie perceperunt cum lacte carnis, sicut Saxones novo tempore a nostro antecessore pie memorie Gregorio papa doctrinam pariter et litterarum studia in ea videlicet lingua, in qua illorum mater apostolica ecclesia infulata manebat? Unde hortamur vos, o dilectissimi filii, ut caritas dei per zelum rectitudinis in vestris resplendeat cordibus, quatenus ob omni torpore mentis expulsi deo omnipotenti placere possitis. Et quia in decalogi mandato commissio est, ut decimas et primitias ex nostris facultatibus contulissetis; in novo quippe preceptum est, ut non solum ex facultatibus, verum etiam ex nostris diebus in spatio vite prefixis deo decimas offeramus. Unde hortamur vos, o dilectissimi filii, ut vestros tenerimos pueros a cunabulis in studio litterarum deo offeratis, quatenus divinitus informati vos suis admonitionibus valeant relevare ab illecebris delictorum ad supernam patriam, in qua Christus est cum omnibus electorum agminibus. Quis etenim specialis filius sancte Romane ecclesie, sicut vos estis, in barbara seu Slavonica lingua deo sacrificium offerre delectatur? —

»Po božanskoj uredbi svemogućega Boga učinjeno je tako da se vjeruje kako je nama povjerena briga za sve crkve, i to s tom namjerom da možemo s duhovnim razlogom iz korijena istrgnuti maglu zloće iz svakoga skupa kršćana, a osobito iz onih za koje se pouzdano drži da su osobito prisni sinovi svete rimske crkve. Tko naime dvoji da su vladavine Slavena pribrojene prvinama apostolske i sveopće crkve kad su od svoje kolijevke primili hranu propovijedi apostolske crkve s majčinim mlijekom, kao Sasi u novom vremenu od našega prethodnika pape Grgura blažene uspomene, nauku jednako kao i književnu naobrazbu na onom dakako jeziku na kojem je njihova majka, apostolska crkva, ostajala okićena kao svećeničkim povezom? Zato vas potičemo, premili sinovi, da ljubav božja po revnovanju za ispravnost zasja u vašim srcima kako biste se izagnavši svaku mlitavost duha mogli dopasti Bogu svemogućemu. I jer se u nalogu deset zapovijedi određuje da prinesemo desetine i prvine od svojega imutka, u novom je pak (zavjetu) naređeno da ne samo od imutka nego i od naših dana koji su u životnom vijeku pred nama prinosimo Bogu desetinu. Zato vas potičemo, o premili sinovi, da svoje dječake već u najnježnijoj dobi, još od kolijevke u stjecanju književne naobrazbe prinosite Bogu kako bi od Boga poučeni vas svojim opomenama mogli podići od mamaca prijestupa k višnjoj domovini, u kojoj je Krist sa svim jatima izabраниh. Koji se naime osobito prisni sin svete Rimske crkve, kao što ste vi, raduje što prinosi Bogu žrtvu na barbarskom ili slavenskom jeziku?«

Osobita prisnost što veže slavenske vladavine s rimskom crkvom treba dakle da ih odvrti od toga da u liturgiji, crkvenoj nauci i književnoj naobrazbi napuste latinski jezik, koji su od crkve, svoje majke, već dobili, i uvedu svoj slavenski, koji će ih

nužno udaljiti od nje. Stoga treba da održe i pojačaju latinsko školovanje kakvo je zajedno s crkvenom naukom kod njih već uvedeno isto onako kao što je u novije doba, za pape Grgura, uvedeno kod Sasa. Ta je papina argumentacija u svojim osnovnim crtama jasna i nedvojbeno. Pri njezinoj potanjoj interpretaciji javljaju se, međutim, ozbiljne teškoće i nedoumice. Kako su joj pak implikacije za književnu i kulturnu povijest dalmatinskih Slavena, i osobito Hrvata, važne i dalekosežne, treba toj interpretaciji pristupati s osobitom pomnjom, to više što nam se za nju, bar u prvi mah, nude samo oskudna uporišta.

Prvo se u opširnoj i bogato izvedenoj rečenici govori o tome da rimska crkva po božjoj odredbi vodi brigu o svim drugim skupovima kršćana, da uklanja duhovnom poukom zloću iz njih, a naročito iz onih za koje je utvrđeno da su njezini osobito prisni sinovi. Da dalmatinski Slaveni to jesu, spomenuto je već u pismu nadbiskupu Ivanu i drugim dalmatinskim biskupima. Ovdje se to poblizje obrazlaže. Nema dvojbe, piše dalje Ivan X, da su slavenske vladavine pribrojene prvinama apostolske i sveopće, dakle rimske crkve. S tekstom je tu bilo teškoća i pokušavali su ga popraviti. Rački je u svojem izdanju mjesto *in primitie* stavio *in primitiis*, što je svakako uobičajenije i odgovara izrazu Vulgate.¹¹ Takav ispravak nije međutim nuždan jer je u srednjovjekovnom latinskom jeziku ta riječ potvrđena i u obliku *primities*. Usp. Sebastianus Perusinus *Vita beatae Columbae Reatinae*, Acta Sanctorum Maii 5, 381, 1: *eique obtulit rosarum primitiem* – »i prinio joj je prvinu ruža.« Tekst pisma se dakle na tom mjestu ne mora smatrati pokvarenim, bar što se toga oblika tiče.

Isto je tako i s glagolom te rečenice. U *Codex diplomaticus* 1,34 čita se *comme(mo)rata*. Time je preuzet ispravak Račkoga¹² i naznačeno da se srednji slog te riječi ne čita u rukopisima. U vatikanskom Propagandinu rukopisu, koji reproducira N. Klaić uz svoje izdanje,¹³ na listu 626v. jasno se, iako ne i sasvim lako, čita *connumerata*, pa tako donose taj tekst u svojim izdanjima Nada Klaić i Stjepan Gunjača.¹⁴ Taj oblik treba shvatiti kao *connumerata* »pribrojena«, što se po značenju izvršno slaže sa smislom ovoga papinskoga razlaganja. To se lijepo daje potvrditi primjerima iz juridičkoga i teološkog izraza, koji su oboji za naš tekst osobito relevantni. Čitamo tako: *populi appellatione universi cives significantur, connumeratis etiam patriciis* – »nazivom naroda označuju se svi građani, kojima su i patriciji pri-

¹¹Usp. *Documenta* 189.

¹²Ibid.

¹³*Historia Salonitana maior*, na kraju knjige, reprodukcije izvan paginacije.

¹⁴Na str. 97 odnosno 74.

brojeni« (Gaius, *Institutiones* 1,3) i još: *non duos deos connumerat nomen unum* – »ne pribraja jedno ime dva boga« (Hilarius, *De trinitate* 7,13) i još: *et manus et oculi ... et cor in corporali deo connumerantur* – »i ruke, i oči ... i srce pribrajaju se tjelesnomu bogu« (*ibidem*). Time je potvrđeno i prikladno značenje i konstrukcija, pa se rukopisna predaja na našem mjestu može smatrati pouzdanom. Što je zanemarena geminacija, za srednjovjekovne pisare sasvim je obična pojava. Ostaje dakle još samo pitanje kako na tom mjestu valja shvatiti papino pismo.

Prinošenje prvina starozavjetni je pojam i propisuje se Mojsijevim zakonom. Prirodno je stoga pomisliti da se ovdje o prvinama govori u tom biblijskom smislu. Malo dalje spominju se u istom odlomku desetine i prvine, što u takvu sklopu jasno upućuje na starozavjetni zakon, pa se odatle vidi da papin govor o prvinama valja shvatiti kao aluziju na židovske vjerske propise i da on u čitavom odlomku ostaje kod te-biblijske aluzije.

Da bi se moglo znati što papa Ivan X. hoće reći kad piše da se slavenske vladavine u Dalmaciji pribrajaju prvinama svete i apostolske crkve, valja u Bibliji potražiti onakva mjesta na kakva se on ovdje i malo dalje u istom odlomku neizravno poziva svojim aluzijama. Posegnuti valja dakako za Vulgatom jer je to biblijski tekst koji se poznao i s kojim se baratalo u rimskoj kuriji.

Temeljna se odredba donosi u Knjizi Izlaska 23,19: *Primitias primarum frugum terrae tuae deferēs in domum Domini Dei tui* – »Prvine prvih uroda svoje zemlje odnosit ćeš u kuću Gospodina Boga svojega.« Odatle se razabire da se prvine nose u hram. Ako i jesu prinisene Bogu, nalaze se u hramu. Opširan propis o tome kako se prvine imaju prinisiti u hramu daje se u Ponovljenome zakonu 26. Tamo se govori i o desetinama. No nije samo da se prvine prinose u hramu, njih Mojsijev zakon izričito prepušta Aronu, i u njemu kao praliku velikoga svećenika svećenstvu (Numeri 18,8-12): (8) *Loctusque est Dominus ad Aaron: »Ecce dedi tibi custodiam praelibationum mearum. Omnia, quae sanctificantur a filiis Israel, tradidi tibi et filiis tuis pro officio sacerdotali, legitima sempiterna ... (12) Omnem medullam olei et vini ac frumenti quidquid offerunt primitiarum Domino, tibi dedi«* – »Još reče Gospodin Aronu: 'Tebi, evo, povjeravam brigu o onom što se meni prinosi. Sve što sinovi Izraela posvećuju predao sam tebi i tvojim sinovima za svećeničku službu da ti bude zakonito i trajno'.« Da se pak doista to što se ovdje daje velikom svećeniku odnosi zapravo na sve svećenstvo, vidi se iz Ponovljenoga zakona 18,3-4: (3) *Hoc erit ius sacerdotum a populo, ab his qui offerunt victimas: sive bovem sive ovem immolaverint, dabunt sacerdoti armum et duas maxillas ac ventriculum, (4) primitias frumenti tui, vini et olei et lanarum ex ovium tonsione* – »Ovo neka bude svećenička pristojba od naroda, od onih koji prinose žrtve: bilo da su žrtvovali govedo, bilo da su ovcu, davat će svećeniku pleće, dvije vilice i želudac, (3) prvine tvoje. (zapravo:

svojega) žita, vina i ulja i vune od striženja ovaca.« Prvine se dakle prinose Bogu, ali se daju svećenicima i ostaju njihove kao nagrada za svećeničku službu. Jedan poseban primjer takva postupka zabilježen je u knjizi Nehemijinoj 12,44: *Praeposuerunt quoque in die illa viros super gazophylacia ad thesaurum, ad libamina et ad primitias et ad decimas, ut colligerent in ea de agris civitatum partes legitimas pro sacerdotibus et Levitis* – »I u ono su vrijeme postavili ljude nad spremišta k blagu, k prinosisima i k prvinama i k desetinama da skupljaju u njih s gradskih polja zakonite dijelove za svećenike i levite.« Prvine su dakle u smislu židovskoga zakona nešto što pripada svećenicima, nešto što oni dobivaju, drže i čuvaju.

O crtava se tako biblijska slika na kojoj je papa Ivan X. zasnovao razlaganje u svojem pismu. Rimsku stolicu izjednačuje s Aronom, velikim svećnikom, a svu rimsku crkvu sa starozavjetnim svećenicima i levitima. Slavske vladavine, one u Dalmaciji: Tomislavovu i Mihaelovu, izjednačuje s prinesenim prvinama što pripadaju velikom svećeniku i preko njega svim svećenicima i levitima, dakle papi i njegovoj crkvi. Zbog toga su Slaveni osobito prisni sinovi svete rimske crkve. Time, dako, nije rečeno, da Slaveni pripadaju crkvi od najdublje starine, ili od prvih početaka, jer se prvine predaju svećenicima od uroda svake godine.

U daljnjem razlaganju kaže Ivan X. i to zašto se slavske vladavine pribrajaju prvinama rimske crkve. To je zato što su Slaveni od same kolijevke s majčinim mlijekom primili hranu apostolske propovijedi. To je propovijed upravo spomenute sveopće i apostolske crkve (*apostolica et universalis ecclesia*). Time se ističe apostolstvo rimske crkve i samog pape, koji se u to doba često i naziva apostolik (*apostolicus*). Kršćanska je propovijed dakle dalmatinskim Slavenima došla ravno s nepresušnoga vrela apostolske propovijedi, iz Rima, od samoga pape, jednoga od Ivanovih prethodnika, upravo onako kao što je u novo doba došla Sasima od njegova prethodnika Grgura. Slavska su vladanja u Dalmaciji dakle prvine jer je njima prvima tako došla. Biblijska slika se tu zapleće jer se crkva izjednačuje sa starozavjetnim svećenicima, ali se njezini propovjednici i misionari izjednačuju s ostalim Izraelcima koji svećenicima predaju prvine od svojega priroda. No i tako ostaje cjelovita i dojmjljiva.

Usporedba s prvinama znači da su dalmatinski Slaveni primili apostolsku, rimsku propovijed prije Sasa, i to kao prvi od neke skupine koja ju je primila na isti način kao poslije Sasi. Pretpostavka da se tu misli na prvine od pokrštanja Slavena, da su dakle od svih Slavena dalmatinski pokršteni prvi, pa su zato i prineseni kao prvine i stoga na poseban način pripadaju rimskoj crkvi, nameće se kao najvjerojatnija. Što se to iz teksta ne razabire jasnije, bit će posljedica njegove iskvarenosti u prijepisima, koja je i na drugim mjestima toga pisma očita.

A primili su, i dalmatinski Slaveni i Sasi, rimsku propovijed od kolijevke (*a cunabulis*) svojih vladavina (*Slavinorum regna*) s majčinim mlijekom (*cum lacte carnis*). Tu se slavenske vladavine i Sasi uspoređuju s čovjekom, njihovi prvi počeci s dojenčetom u kolijevci. Može se čak pokazati da Ivan X. tu preuzima izraz svojega prethodnika Grgura Velikoga, koji istim riječima piše o vjerskim počecima čovjeka koji je rođen u kršćanstvu (*In evan.* 19,1, p. 1155^A): *nos ... , qui pene a matris utero ad fidem venimus, qui verba vitae ab ipsis cunabulis audivimus, qui ab uberibus sanctae ecclesiae potum supernae praedicationis sumpsimus cum lacte carnis* – »mi ... koji smo gotovo iz majčine utrobe došli vjeri, koji smo od same kolijevke čuli riječi života, koji smo iz dojaka svete crkve primili napitak višnje propovijedi s majčinim mlijekom.« Ta je usporedba izvedena potpunije i dosljednije: Takav čovjek je s prsi-ju crkve sisao nebesku propovijed u isto vrijeme kad i mlijeko tjelesne majke. Ta je slika u papinskom pismu prenesena na narode, na Sase i na (dalmatinske) Slavene. A da se o počecima ljudskih zajednica govori kao o njihovoj kolijevci lijep se primjer može naći u Justinijanovim Institucijama 1, 5, 3: *a primis cunabulis urbis Romae* – »od prve kolijevke grada Rima.« No i o počecima nečije vjere može se govoriti kao o kolijevci. Tako Augustin u svojim Ispovijestima 5, 5, 9: *talīs infirmitas in fidei cunabulis a caritate matre sustinetur* – »takva slabost u kolijevci vjere osnažuje se od majke ljubavi.« Kolijevka o kojoj govori Ivan X. može se dakle odnositi i na početke slavenskih vladavina i na početke kršćanske vjere u njima, a u tekstu kakav je pred nama najvjerojatnije se odnosi na oboje.

I o prvinama se govori na način kakav je ovom interpretacijom pretpostavljen za naš tekst. Takvo preneseno značenje potvrđeno je upravo za osnivanje biskupije u Hildesheimu, čime su položeni temelji crkvenoj organizaciji među novopokrštenim Sasima (*Fund. Hild.* 1, p. 941,21): *Karolus Aulicensis ecclesiae primam fundamenti petram ipse ponens eandem ecclesiam quasi primitias Saxoniae ... dedicavit* – »Karlo je sam položio prvi kamen temeljac hildeshajmske crkve i prinio je tu crkvu kao prvine Saske.«¹⁵ I tu se radi o prvinama pokrštenja i crkvenoga utemeljenja jedne zemlje kojoj je narod dotle bio poganski. Što se radi baš o Sasima, koji se spo-

¹⁵ *Thesaurus linguae Latinae* i *Mittelateinisches Wörterbuch* (Rječnik srednjovjekovnoga latinskog jezika) Bavorske akademije znanosti u Münchenu omogućili su mi da se za potrebe ovoga rada poslužim materijalom primjera što su skupljeni kod njih za još neizdane sveske obaju rječnika. Od srca im se ovdje zahvaljujem za tu veliku susretljivost. Osobito me je zadužila dr. Theresia Payr, suradnica pri izradbi Rječnika srednjovjekovnoga latinskog jezika, koja me nije samo najpripravnije izvijestila o materijalu u kartotekama obaju rječnika, što već samo po sebi nije bio malen posao, nego je za mene izvršila prethodni izbor i obradbu materijala, a uz to se zadubila u probleme koje postavlja interpretacija ovoga mjesta i dala mi o tome vrlo poticajne primjedbe. Na svemu tomu srdačna joj hvala!

minju i u našem tekstu, nema većega značenja jer između njega i ove potvrde nema inače bliže veze. Ipak nije samo zanimljivo i sugestivno nego pokazuje da se u vezi sa saskim pokrštenjem govorilo o prvinama (*primitiae*) u starozavjetnom smislu i da je takva metafora tu i u sličnim slučajevima bila obična. U srednjovjekovnom se latinitetu uzimala slika starozavjetnih prvina kada se radilo o pokrštenju i kršćanskim počecima do tada poganskih naroda (*gentes*). Tako je to mjesto shvatio već prvi izdavač i komentator naših pisama D. Farlati.¹⁶

No izraz *primitiae* ne mora uvijek značiti prvine. Ima primjera koji pokazuju da se preneseno značenje te riječi može toliko osamostaliti da znači naprosto »početak«. Nama su tu osobito zanimljivi primjeri iz 11. stoljeća u kojima se govori o početku kršćanske vjere, i o početku kršćanstva (*Vita Helenae* 1, p. 177,18): *fundatis ... in ea christiane religionis primiciis* – »pošto je u njoj utemeljen početak kršćanske vjere«, i o početku vjerskoga razvoja pojedine osobe (*Helm., Chron.* 42, p. 85, 25): *inter primicias adolentis religionis* – »na početku vjere koja je dozrijevala«. Dakako, slika prvina prisutna je i u takvim izrazima, ali je ona za smisao rečenice sasvim nevažna. Ako u našem pismu ono *in primitie* shvatimo tako, značenje postaje sasvim drugo: *in primitie apostolice et universalis ecclesie* treba prevesti »na početku apostolske i sveopće crkve«. Onda ispada da slavenske vladavine u Dalmaciji pripadaju apostolskoj crkvi još od samih njezinih početaka. Tako je to mjesto kao prvi tumačio E. Dümmler,¹⁷ a za njim, ne spominjući ga, M. Perojević,¹⁸ i s opširijom

¹⁶Usp. D. Farlati, *Illyricum sacrum* 3, 95: *legendum in primitiis; idest inter primitias, quas e gente Slavonica Deo per baptismum ecclesia consecravit.* – »treba čitati in primitiis; to jest među prvinama koje je od slavenskoga naroda crkva krštenjem prinijela Bogu«. K tomu još: *Non omnia quidem Slavorum regna, sed duo illa praesertim, quae in Dalmatia condita fuerunt, alterum Chrobatiae in inferiori, alterum Serbliae in superiori Dalmatia. His siquidem primo lux evangelii affulsit, caeterae deinde Slavonicae nationes septentrionales ex avitae superstitionis caligine et tenebris hanc iucundissimam lucem aliae ex aliis recipere coeperunt.* – »Ali ne sve slavenske vladavine nego osobito one dvije što su bile osnovane u Dalmaciji, jedno Hrvatska u doljnoj, drugo Srbija u gornjoj Dalmaciji. Njima je naime prvo zasjalo evanđeosko svjetlo, a ostali slavenski narodi na sjeveru počeli su zatim iz magluštine djedovskoga praznovjerja primati to nadasve ugodno svjetlo jedni za drugima.«

¹⁷Nav. dj. 420: »Der zweite Brief... begann mit der Behauptung, dass die Slawen als die eigensten Söhne der römischen Kirche schon in den Zeiten der Apostel mit der Milch des Glaubens genährt worden seien.«

¹⁸Usp. M. Perojević, *Ninski biskup Teodozije (g. 879-892)*, I. Prilog Vjesnika za arheologiju i historiju dalmatinsku god. 1922, Split 1922, 29: »Spjecaani su zaveli papu i tim, što su mu dokazivali, da su Hrvati opstojali već u doba apoštolsko, kad je tobože sv. Dujam bio biskupom u Solinu, te da su od onda Hrvati bili pod jurisdikcijom solinske metropolije.« I k tomu u bilješci 117: »Mi tako tumačimo riječi papine u pismu na Tomislava: *Quis enim ambigit Sclavinorum regna in primitiis apostolicae et universalis ecclesiae esse commemorata.*«

argumentacijom F. Šišić.¹⁹ Takvo shvaćanje navedenih riječi nije samo neobično i neočekivano, ono je i neprihvatljivo.

Nije sad na mjestu razlagati da tumačenje koje u papi Ivanu X. gleda prvoga zastupnika mišljenja da su južni Slaveni na Balkanu autohtoni ipak nije ni umjesno ni uvjerljivo. Takvo je shvaćanje moglo nastati u kasnijem srednjem vijeku i u renesansi, kad su se ljudi okrenuli antičkim temeljima i željeli da njima oplemene svoj život i svoje podrijetlo. Ne valja kao argument isticati ni to kako je teško vjerovati da je rimska kurija tako malo znala o prošlosti koja je za crkvu imala tako daleko-sežne i teške posljedice. One su se u to doba još živo osjećale. Može li se pretpostaviti da se u ranom 10. stoljeću u Rimu mislilo da su dalmatinski Slaveni kršćani još od apostolskih vremena?! No sve to, koliko god po sebi bilo uvjerljivo, ne može poslužiti kao argument za rješavanje našega pitanja. Ne samo zato što se mogu naći jednako dobiveni protuargumenti, npr. pretpostavka da kurija u obrani svojih interesa svjesno iznosi neistinu, pa onda svatko mora sam odvagavati, po vlastitom iskustvu i sklonostima, koji argumenti po njegovu sudu pretežu. Tako se ne može doći do čistoga rješenja. Interpretacija povijesnih vrela često ostaje na takvu odvagavanju jer ne može poći dalje. No u našem se slučaju, srećom, nude argumenti koji omogućuju da se pitanje pouzdanije riješi.

Ako se shvati da *in primitie* znači »na početku« ili »od početka«, a iz toga slijedi da papa tu govori o apostolskim počecima kršćanske crkve, onda rečenica u kojoj to stoji više na objašnjava zašto su dalmatinski Slaveni *specialissimi filii* – »osobito prisni sinovi« svete rimske crkve. A ta je rečenica riječima *Quis enim ambigit ...* – »Tko naime dvoji ...« jasno i očito uvedena kao takvo objašnjenje. Time što su dalmatinski Slaveni kršćani od samih apostolskih početaka kršćanske crkve ne proizlazi nikakva *specialitas* kojom bi se oni razlikovali od mnogih drugih kršćanskih naroda, pak odatle ne proizlazi nikakva osobita prisnost upravo s rimskom crkvom jer mnogi narodi koji su od apostolskih vremena kršćanski nikako i ne pripadaju njoj. Objašnjenje posebne prisnosti dobiva se međutim onom starozavjetnom slikom prinošenja prvina. Ali *in primitie* tada ne znači »u početku« ili »na početku« jer se po Mojsijevu zakonu prvine ne prinose samo u početku nego opet i opet, od

¹⁹Usp. F. Šišić, *Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara*, Zagreb 1925, 418: »U drugom pismu sjeti prije svega papa kralja Tomislava, kneza Mihajla, njihove svećenike i sav narod, da su Sloveni kao pravi sinci rimske crkve još u apostolskim vremenima primali hranu s "mljekom vjere".« Šišić tu ne citira Dümmlera (v. bilj. 17), ali je ono »mljeko vjere« preuzeo upravo iz njegove preslobodne parafraze, te tako stvara dojam kao da to prenosi doslovno iz izvora. U bilješci 25 izričito se pak poziva na Perojevića kako je ovdje citiran (bilj. 18). I onda nastavlja: »I kao što su u novije vrijeme Sasi primili od pape Grgura I. ne samo nauku rimske crkve nego i latinski jezik, tako sada treba da i oni dadu „Bogu desetinu“ od svoje djece dajući ih već od rane mladosti poučavati u rimskoj nauci.« Usporedba sa Sasima tu je krivo prepričana, čime se gubi njezina nespojivost s Perojevićevim tumačenjem.

svakoga novog priroda. Tako nas onda naš tekst ne vodi do najstarijega doba crkve nego samo do jednoga novoga pokrštenja pogana koje je poteklo od rimske crkve. A ono *apostolice et universalis ecclesie* što stoji uz *in primitie* nikako ne mora označavati crkvu apostolskih vremena. Ivan X. piše u pismu splitskom nadbiskupu Ivanu (CD 1, 29): *sanctam Romanam et apostolicam atque universalem ecclesiam, in cuius cathedra deo auctore nos presidemus, ...* – »svetu rimsku, apostolsku i sveopću crkvu, na koje katedri po božjoj odluci mi predsjedamo, ...« Očito je da se tu radi o rimskoj crkvi i papinstvu početka 10. stoljeća. Nema nikakvoga razloga da se u našem pismu, koje je isti papa pisao u istoj prilici, *apostolica et universalis ecclesia* shvati drukčije. Univerzalnost svoje crkve ističe Ivan X. i na početku našega pisma: *solicitudo omnium ecclesiarum nobis commisa* – »briga za sve crkve nama povjereni« i *ea videlicet ratione, ut spiritali argumento valeamus nequitie caliginem radicatus extirpare ab omni cetu Christianorum* – »i to s tom namjerom da možemo duhovnim razlogom iz korijena istrgati maglu zloće iz svakoga skupa kršćana.« Nema doista razloga uzimati da se tu pri *apostolica et universalis ecclesia* pomišlja na apostolska vremena.^{19a}

Ima, međutim, još jedan razlog da se *in primitie* ne shvati kao »u početku« ili »na početku«. Ako se naime shvati tako, onda usporedba sa Sasima (*ut novo tempore Saxones*) gubi svaki smisao. Sasi nisu bili kršćani od prvih vremena crkve i papa Ivan X. to dobro zna jer na istom mjestu izričito i veli upravo to. Ako su dalmatinski Slaveni kršćani od prvih početaka crkve, onda nisu pokršteni kao Sasi. Usporedba koja se uvodi kao dodatno objašnjenje postaje takvim tumačenjem besmislena. Takvo tumačenje treba stoga odbaciti kao neprikladno, to više što se nudi drugo, po kojem *in primitie* ne znači »na početku« nego »među prvinama«, i ono usporedbi sa Sasima ne daje samo potpun smisao nego još i pretpostavlja da se radi o načinu izražavanja za koji je potvrđeno da se njime doista govorilo o početku kršćanstva kod Sasa (v. gore str. 33). Uzme li se k tomu još činjenica da je »prvine« za *primitiae* ne samo temeljno nego i mnogo običnije značenje, ne može više biti razumne dvojbe. Farlatijevu tumačenju treba dati prednost pred Dümmlerovim.

Kao potvrdu da je papinska kurija već u ranom srednjem vijeku zastupala mišljenje o autohtonosti južnih Slavena navodi Šišić²⁰ pismo pape Ivana VIII. *Montemero duci Sclavanie* iz godine 873, pisano dakle još za Metodijeva života, u kojem stoji (MGH, Epist. 7, 282): *quapropter ammonemus te, ut progenitorum tuorum secutus morem quantum potes ad Pannoniensium reverti studeas diocesin* – »Zbog toga te opominjemo da slijedeći običaj svojih predaka koliko možeš nastojiš se vratiti dijecezi Panonaca.« Da bi se moglo reći nešto o tome kako treba razumje-

^{19a}Tako i F. Bulić-J. Bervaldi, *Kronotaksa spljetskih nadbiskupa*, Zagreb 1913, 122–123.

²⁰Usp. na nav. mj. bilj. 25.

ti te riječi, valjalo bi najprvo znati tko je bio taj knez Mutimir i gdje je vladao. Trebalo bi nešto znati o povijesti i eventualnim elementima kontinuiteta panonske crkvene organizacije u tamnom razdoblju između kraja 6. i druge polovine 9. stoljeća. O tome međutim ne znamo ništa. Stoga Šišić tu tumači *obscurum per obscurius*. Jedno je, međutim, sigurno. Ivan VIII. nije mogao pomišljati ni na kakav nepomućeni kontinuitet crkvenoga života u Panoniji. U pismu kralju Ludoviku (MGH, Epist. 7, 280-281) i u drugom biskupu Pavlu (ibid. 283-285) taj papa jasno govori o barbarskim razaranja i o potpunom poremećenju političkih i crkvenih prilika u Panoniji, a u pismu biskupu Annonu opisuje Metodijev crkveni položaj ovako (ibid. 286): *fratrem tuum Methodium, Pannonicum archiepiscopum legatione apostolice sedis ad gentes fungentem* — »tvojega brata Metodija, panonskoga nadbiskupa, koji vrši službu izaslanika apostolske stolice među (tek pokrštenim) poganima.« Teško se dakle može tvrditi da Ivan VIII. nije znao da u vladarskim rodovima onih Slavena kojima je poslao Metodija kršćanstvo nema kontinuiteta od antike. On ga je i poslao da kao njegov izaslanik obnovi tada već zapuštenu i napuštenu panonsku metropoli-ju.

Perojevićevo i Šišićevo tumačenje prihvatili su Dominik Mandić²¹ i Nada Klaić,²² a novim ga je razlozima kušao potkrijepiti Stjepan Gunjača.²³ On se poziva na pismo Lava VI, nasljednika Ivana X, u kojem u vezi sa zaključcima drugoga splitskog sabora (928) stoji ovo (CD 1, 39): *Spalatensem etiam archiepiscopum in Croatorum terra volumus, ut propriam suam parochiam retineat quemadmodum antiquitus Salonitana ecclesia retinebat; quia non potest parochia infra muros civitatis, sed per longinqua spatia terrarum in plebibus et villis et curtis et ecclesiis et in populo antiquitus determinato.* — »Hoćemo također da splitski nadbiskup u zemlji

²¹D. Mandić, *Rasprave i prilozi iz stare hrvatske povijesti*, Rim 1963, 121-122. Isto tako i Pivčević, n. dj. 7.

²²Usp. N. Klaić, *Historijska podloga* 244: »Jer tko može sumnjati u to, uzvikuje papa, ne baš uvjerljivo, da su se slavenske države od početka ubrajale u rimsku univerzalnu crkvu?«; ista, *Povijest Hrvata u ranom srednjem vijeku*, 2. izd. Zagreb 1975, 294: »Nazvavši ... Slavene osobito dragim sinovima rimske crkve, i to takvima koji su tobože od početka pripadali upravo nje-govoj sveopćoj crkvi ...«

²³Usp. S. Gunjača, *Ispravci i dopune* 1, 330-331: »Ovdje je interesantno da papa u oba pisma naziva Slavene (Hrvate) osobitim sinovima sv. matere crkve, a kako je on to shvatio, objašnjava se time što kaže da su primili svetu vjeru već od apostola. Ovo znači da je papa uzeo Hrvate odnosno Slavene kao starosjedioce, da za njihovo doseljenje uopće nije znao, a za kasno pokrštenje pogotovu.« O tome vidi i *Ispravci i dopune starijoj hrvatskoj historiji* 2, Zagreb 1973, 181: »Potpuno je isti slučaj s Leonovim prethodnikom Ivanom X koji Hrvate naziva osobitim sinovima rimske crkve, i to na dva mjesta, držeći da su od apostolskih vremena primili vjeru. Čini se da je ipak toliko historijskog neznanja bilo u samoj papinoj kuriji.« O tome još 206-207. Na str. 207 kaže: »Stoga čak i Hrvati kao „specialissimi filii Sanctae Romanae Ecclesiae“ primaju od apostolskih vremena svetu vjeru pa su tako oni bili na svom, ovom tlu već u doba kada žive i djeluju apostoli.«

Hrvata zadrži svoje vlastito crkveno područje, onako kako ga je od davnine zadržavala salonitanska crkva; jer ne može se crkveno područje (skučiti) unutar gradskih zidina, nego (treba da se proteže) po dalekim prostorima zemalja, po župama i selima i dvorovima i crkvama i po crkvenom puku kako je od davnine razgraničen.« O tom citatu kaže onda Gunjača: »Iz ovoga izlazi da papa nije znao za doseljenje Hrvata, nego da ih smatra straosjediocima.«²⁴ Isticanjem pri citiranju izvora pokazuje da pri tome u prvom redu misli na riječi *in plebibus et villis et curtis et in populo*. Vjerojatno mu se činilo da se tu govori o (hrvatskom) narodu koji je od davnine razgraničenjem crkvene vlasti pripao Saloni, pa je odatle izvukao svoj zaključak. Pri tome je zanemario da *populus* nije u ovom tekstu narod određen etnički niti politički – bilo bi to *gens* – nego crkveni puk. Papa Lav VI. govori tu o širokim prostranstvima zemljišta, po kojima su župe, sela, dvorovi i crkve, i u svima njima ljudi, vjernici, crkveni puk. Sve je to obuhvaćeno starim crkvenim granicama i one treba opet da se uspostave jer je novo stanje, kakvo je nastalo, nezakonito i zato neodrživo. Radi se tu o kontinuitetu prava na teritorij, a ne o kontinuitetu slavenske gentilne vladavine na njem. O takvu kontinuitetu ovdje se uopće ne govori, pa se papi na temelju toga teksta ne može pripisati nikakvo mišljenje o tom pitanju i o autohtonosti dalmatinskih Slavena.

Temeljita interpretacija teksta pokazuje kao najvjerojatnije da papa Ivan X. zove dalmatinske Slavene osobito prisnim sinovima Rimske crkve zato što su pribrojeni njezinim prvinama, pa joj po tome pripadaju. A pribrajaju se njezinim prvinama zato što su njihove vladavine (*regna*), vjerojatno kao prve, od svojih političkih i vjerskih početaka primile njezinu propovijed. Nejasnoće i nedoumice što se javljaju pri inetrpretaciji toga teksta prouzrokovane su jamačno njegovom lošom predajom. Da tekst nije iskvaren, papina bi se misao lakše razumjela. A upravo isto je već 879. pisao Ivan VIII. U pismu hrvatskom svećenstvu i narodu kaže ovako (CD 1, 13): *Et quia velut karissimi filii ad sanctam Romanam ecclesiam, unde parentes vestros melliflua sanctę prædicationis dogmata suscepisse agnoscitis, toto animo totaque voluntate redire cupiatís, nostram apostolicam gratiam et benedictionem habere magnopere desiderantes, magna sumus repleti letitia* – »I što kao najdraži sinovi svom dušom i svom voljom želite vratiti se svetoj rimskoj crkvi, odakle znate da su vaši roditelji primili kao med slatke poučke svete propovijedi, jer silno želite imati našu apostolsku milost i blagoslov, velikom smo ispunjeni radošću.« A u pismu koje je zajedno s upravo spomenutim poslao knezu Branimiru piše papa Ivan VIII. ovo (CD 1, 14): ... *paternoque amore, utpote karissimum filium, ad gremium sanctę sedis apostolicę, matris tuę, de cuius videlicet purissimo fonte patres tui melliflua sanctę prædicationis potavere fluentem suscepimus* ... – »... i očin-

²⁴Usp. *Ispravci i dopune* 2, 181.

skom ljubavlju, kao najdražega sina, primamo te kako se vraćaš u krilo svete apostolske stolice, tvoje majke, iz prečistoga vrela koje su, kako je poznato, tvoji oci pili kao med slatke struje svete propovijedi ...«. ^{24a}

Papa Ivan X. ne piše dakle u tom pogledu ništa nova nego se samo vraća na nešto što se u kuriji dobro znalo i spominjalo u pismima hrvatskim vladarima, svećenstvu i narodu. Ne samo ono što kaže o Metodijevoj nauci i slavenskoj liturgiji nego i ono o kršćanskoj propovijedi, koja je dalmatinskim Slavenima prvo došla ravno iz Rima, čvrsto je zasnovano, kako se dalo pokazati, na dokumentaciji koju je o tim predmetima imala rimska kurija. Koliko god je kasna i neugledna predaja dvaju pisama pape Ivana X, u njihovu tekstu, čini se, nema baš ničega što bi bilo proizvoljno, koliko god je inače u pojedinostima očito pokvaren.

Iz papina pisma saznaje se nešto i o tome kada je kršćanska propovijed, barem po njegovu kazivanju, stigla iz Rima dalmatinskim Slavenima. Ključna je tu usporedba sa Sasima, kojima je »u novo vrijeme« stigla na isti način, i tvrdnja da je to proveo Ivanov prethodnik papa Grgur. Iako to jest uporište za kronološko rasuđivanje, ipak nije lako osloniti se na nj jer u prvi mah nije jasno ni koji su to Sasi, ni koji papa Grgur. Gfrörer je smatrao da se tu radi o britanskim Sasima, koji su za pape Grgura I. Velikoga (590–604) pokršteni od misionara koje im je on poslao. ²⁵ Takvu je pretpostavku mogao izreći samo prihvaćajući Dümmlerovo mišljenje da Ivan X. pokrštenje dalmatinskih Slavena stavlja u apostolska vremena. ²⁶ Pokrštenje britanskih Sasa onda je znatno mlađe, ali se opet 925, dakle oko 330 godina poslije njega, teško moglo reći da se to zbilo »u novo vrijeme«. Osim toga su se u Britaniji uz Sase krstili i Angli, a upravo oni se spominju uvijek na prvom mjestu, narod i zemlja zovu se po njima i do danas, pa je sasvim nevjerojatno da bi papa, spominjući pokrštenje britanskih Germana govorio samo o Sasima. Zbog svega toga Gfröroerova pretpostavka posve je nevjerojatna. ²⁷ Rački stoga nije prihvatio njegovo mišljenje nego

^{24a} I dalmatinskim biskupima piše Ivan VIII. o rimskoj crkvi ovo (CD 1, 17): ... *unde parentes ac predecessores vestros melliflua sanctę predicationis et doctrine apostolicę potasse fluentia recolitis* – »... odakle se sjećate da su vaši roditelji i prethodnici pili kao med slatke struje svete propovijedi i apostolske nauke«. Tu, kao i u pismu knezu Branimiru, za razliku od pisma hrvatskom svećenstvu i narodu, ne govori se o tome da je rimska propovijed i nauka *primljena* iz Rima nego samo da je *dolazila* iz Rima. Nije dakle riječ o prvotnom pokrštenju iz Rima nego samo o prvotnoj rimskoj jurisdikciji. Kad papa piše dalmatinskim biskupima, ta je razlika vrlo opravdana. Je li ona učinjena svjesno i u pismu knezu Branimiru, ili se u njem misli na isto kao i u pismu hrvatskom svećenstvu i narodu, gdje stoji *suscepisse*?

²⁵ Usp. A. Gfrörer, *Byzantinische Geschichten* II, B, Graz 1874, 175. On naprosto prevodi ovako: »wie die auf dem Boden Brittaniens angesiedelten Angelsachsen, denen unser Vorgänger heiligen Gedächtnisses Papst Gregorius I. ...«

²⁶ Vidi gore bilj. 17.

²⁷ Usp. V. Klaić, *Dva slovenska učenjaka* 199.

smatra da je riječ o Grguru II. (715-731), koji je poslao u Njemačku Bonifacija da tamo djeluje kao učitelj i organizira crkvu.²⁸ Ali i to je bilo kojih 200 godina prije papina pisma, pa ni za to ne bi bilo umjesno reći da se zbiljo »u novo vrijeme«. Sasi u Njemačkoj bili su tada još pogani.²⁹ Oni bi po shvaćanju Račkoga tu onda stajali kao neprecizna i anakronistička oznaka za Njemačku. Zato će biti da je Srebrnič našao pravi odgovor na to pitanje primijetivši da je do pokrštenja Sasa u Njemačkoj došlo tek za Karla Velikoga (769-814) i Ludovika Pobožnoga (814-844). Dovršeno je to pokrštavanje, koje su franački vladari proveli ognjem i mačem, osnivanjem biskupija u Hildesheimu i Halberstadtu, te benediktinskoga samostana u Korveyu na Weseri za pape Grgura IV. (827-844).³⁰ To je dakle prethodnik kojega spominje Ivan X. Nema dvojbe da je taj odgovor najuvjerljiviji, a precizna usklađenost podataka govori za autentičnost i utemeljenost teksta papinskih pisama kojima je posvećeno ovo razmatranje.³¹

Novo vrijeme, u kojem su Sasi primili već od svojih kršćanskih početaka propovijed same rimske crkve, dalo se dakle odrediti kao prva polovica 9. stoljeća, nepunih sto godina prije pisama Ivana X. Prije njih su je, kaže papa, na isti način primili dalmatinski Slaveni. To nas ne vodi nužno u neku osobito duboku starinu, ali ipak toliko da se o vremenu prije kojih 85 godina u usporedbi s njom može govoriti kao o novom. To je sve što se na temelju papina pisma može pouzdano reći.

I bez obzira na tekst kojim se ovdje bavimo znamo da je u 10. stoljeću postojala predaja o tome da su dalmatinske Slavene oko polovice 7. stoljeća pokrtili svećenici poslani ravno iz Rima. Zabilježio ju je Konstantin Porfirogenet u svojem djelu *De administrando imperio* 31, 21-25 i 31-34 za Hrvate i 32, 27-28 za Srbe. O pokrštenju Hrvata Konstantin Porfirogenet priča tako da se razumije kako se pri tom uspostavlja čitava crkvena hijerarhija. Odatle razabiremo da ta njegova predaja vjerojatno potječe od splitske crkve, jer je u drugom ali bitno sukladnom obliku sačuvana i u povijesnom djelu Tome Arhidakona c. 11, a za njega se mora pretpostaviti da se drži splitske predaje. Tu se govori o papinu izaslaniku koji obnavlja dalmatinsku hijerarhiju, uspostavlja splitsku crkvu kao nasljednicu salonitanske, i uspješno misionarski djeluje u zemlji Hrvata. Samo iz konteksta se razabire da se sve to zbiva oko polovice 7. stoljeća. U *Historia Salonitana maior* ta je datacija

²⁸ Usp. Račk i, *Documenta* 194, bilj. 17. Njemu se priključuje Mandić, *Rasprave i prilozi* 121.

²⁹ Usp. V. Klaić, nav. mj.

³⁰ Usp. J. Srebrnič, *Papež Ivan X. v svojih odnosih do Bizanca in Slovanov na Balkanu*, Bogoslovski vestnik, Ljubljana 1922, 236, bilj. 125; u hrvatskom prijevodu: *Odnosaji pape Ivana X. prema Bizantu i Slavenima na Balkanu*, Zbornik kralja Tomislava, Zagreb 1925, 159, bilj. 125.

³¹ Usp. V. Klaić, nav. mj.

izričita jer tamo stoji da je toga izaslanika poslao papa Ivan IV. (640–642). Pismo Ivana X. pokazuje da je papinska kurija poznavala tu predaju i da se na nju pozivala kad bi se pokazala potreba za tim.³²

U tom sklopu treba punu pozornost pokloniti i riječima pape Agatona godine 680. u pismu caru Konstantinu Pogonatu (Migne, PL 87, 1224): *In medio gentium, tam Langobardorum quam Sclavorum, nec non Francorum, Gallorum et Gothorum atque Brittanorum, plurimi confamulorum nostrorum esse noscuntur* – »Usred (gotovo još) poganskih naroda, kako kod Langobarda tako i kod Slavena, a isto tako kod Franaka, Gala i Gota te Britanaca zna se da je mnogo naših suslužbenika (tj. braće biskupa)«. U tim Slavenima što već u drugoj polovici 7. stoljeća imaju biskupe htjelo se i prije vidjeti dalmatinske Slavene i osobito Hrvate, u skladu s predajom kod Konstantina Porfirogeneta.³³ Tomu se s pravom prigovaralo da Slaveni koje spominje papa Agaton ne moraju uopće biti Hrvati niti ikoji drugi dalmatinski Slaveni.³⁴ U sklopu predaje o pokrštenju Hrvata u 7. stoljeću djelovanjem rimskih izaslanika, kakvu nam uz Konstantina Porfirogeneta i Tomu Arhidakona sada potvrđuju i pisma Ivana X, treba, čini se, ipak pokloniti veću pozornost riječima pape Agatona po kojima njegovi suslužbenici (*confamuli*), dakle najvjerojatnije ipak

³²Podudarnosti između tradicije zabilježene kod Konstantina Porfirogeneta i papinske korespondencije idu još i dalje. U *De adm. imp.* 31, 31–42 stoji da su Hrvati stupili u poseban odnos s rimskim papom obećavši da neće voditi navalne ratove za što su dobili posebnu zaštitu božju i svetoga Petra. Usp. R. Katičić, »Bog Hrvata« u *Konstantina Porfirogeneta*, Skokov zbornik, Zagreb 1985, 237–247. A Ivan VIII. u pismu hrvatskom knezu Zdeslavu kaže godine 879. ovo (CD 1, 12): *ut pro amore sanctorum apostolorum Petri et Pauli, protectorum vestrorum ...* – »da za ljubav svetih apostola Petra i Pavla, vaših zaštitnika ...« Sveti Petar i Pavao zaštitnici su Rimske crkve, ali se sv. Petar češće spominje sam, kao kod Konstantina Porfirogeneta. Da se papinsko pismo odnosi na isto zbivanje na koje i vijesti Konstantina Porfirogeneta o prvom pokrštanju Hrvata i Srba smatrao je i Farlati, n. dj. 3, 95. On primjećuje uz naše mjesto: *Chrobatos et Serblos, ut saepius dictum est, ecclesia Romana sacerdotibus ex urbe missis et Christo et sibi per evangelium genuit filiosque adoptavit* – »Hrvate je i Srbe, kako smo već više puta rekli, rimska crkva po svećenicima poslanim iz grada i Kristu i sebi evanđeljem rodila i posvojila kao sinove.«

³³Usp. S. Sakač, *Ugovor pape Agatona i Hrvata proti navalnom ratu (oko g. 679)*, Croatia sacra 1, Zagreb 1981, 1–84; D. Mandić, *Rasprave i priloge iz stare hrvatske povijesti*, Rim 1963, 134–137 i 140–144; M. Barada, *Nadvratnik VII stoljeća iz Kaštel Sućurca*, Hoffillerov zbornik, Zagreb 1940, 412–417; V. Markotić, *Ho ton Hrobaton theos*, Porphyrogenitus' God of the Croats, Mandićev zbornik, Radovi Hrvatskoga povijesnoga instituta u Rimu, sv. I–II, Rim 1965, 15–21; E. Peričić, *Nin u doba hrvatskih narodnih vladara i njegova statutarna autonomija*, Povijest grada Nina, Zadar 1969, 111–114; L. Waldmüller, *Die ersten Begegnungen der Slawen mit dem Christentum und den christlichen Völkern vom VI. bis VIII. Jahrhundert. Die Slawen zwischen Byzanz und Abendland*, Amsterdam 1976, 391–393.

³⁴Usp. Lj. Karaman, *O spomenicima VII i VIII stoljeća u Dalmaciji i o pokrštenju Hrvata*, Vjesnik hrvatskog arheološkog društva, n.s. 22–23, Zagreb 1941–42, 109–110; N. Klaić, *Povijest* 195 i 222; S. Gunjača, *Ispravci i dopune* 2, 87–96. Tu se navodi i do sada najpotpunija literatura uz to pitanje. Usp. B. Ferjančić, *Vizantiski izvori za istoriju naroda Jugoslavije* 2, Beograd 1959, 42–43, bilj. 121.

biskupi, djeluju među Slavenima, jer bi se tu moglo raditi upravo o onome na što se poziva papa Ivan. I kod Konstantina i kod Tome rimsko je crkveno djelovanje među Hrvatima povezano s obnavljanjem crkvene hijerarhije. Biskupi među Slavenima o kojima govori papa Agaton mogli bi biti biskupi u dalmatinskim gradovima, koji su misionarski djelovali među Slavenima na području svojih starih dijeceza. To je dođuše samo mogućnost, ali se upravo zbog nje pri tumačenju pisama Ivana X. ne smije ispustiti iz vida ni 245 godina starije pismo pape Agatona.

Povijesna pitanja koja su se nezaobilazno postavila pri interpretaciji pisama Ivana X. tako su zamašna i dalekosežna, tako temeljna za hrvatsku povijest, da je možda potrebno ovdje izričito kazati nešto što se zapravo razumije i samo po sebi: Problem kada i kako su Hrvati primili kršćanstvo može se riješiti jedino kompleksnim historijskim istraživanjem koje uzima u obzir različite momente i podatke i svoje zaključke temelji na cjelovitoj slici što je pružaju rezultati svih relevantnih istraživanja. To je pitanje historijske kritike koje se ne rješava interpretacijom i koje suvisle cjeline tekstova. Stoga u ovom filološkom istraživanju, kojemu je stroga i precizna interpretacija tekstova jedini zadatak, nije izrečeno nikakvo mišljenje o vremenu i načinu pokrštenja Hrvata i ostalih dalmatinskih Slavena. U vezi s tim pitanjem utvrđuje se samo da ima u splitskoj crkvi 10. stoljeća o tome predaja koja se odražava ne samo u Konstantina Porfirogeneta i mnogo kasnije u Tome Arhidakona nego i u pismima Ivana X, a razabire se već prije u pismima Ivana VIII, pa nema dvojbe da ju je poznavala i prihvaćala i rimska kurija. A podatak iz pisma pape Agatona možda je u skladu s njome. I to je sve. Historijska kritika time još nije izvršena, stvorena je tek nešto pouzdanija podloga za nju, olakšano joj je valjano zaključivanje. Ona, međutim, nije zadatak niti ovoga rada niti ovoga autora.

Po riječima Ivana X. dalmatinski su Slaveni, kao u novo vrijeme Sasi, zajedno s apostolskom propovijedi primili iz Rima nauk vjere, a jednako tako i književnu naobrazbu, dakako na jeziku apostolske crkve, na latinskom. To je prvorazredan podatak za hrvatsku književnu povijest. On joj upravo određuje početak i ishodište, bez obzira na to kakav će odgovor konačno dobiti pitanje o vremenu pokrštenja. Latinska pismenost i bar rudimentarna književna naobrazba njegovali su se u Hrvatima i drugih dalmatinskih Slavena od samih njihovih državnih i kršćanskih početaka.

Ivan X. razvija dalje biblijsku sliku o prvinama i kazuje kako se pismenost i književna naobrazba njegovala. Kao što su sami prvine prinisene crkvi, treba i oni da prinose desetine i prvine crkvi, i to ne samo, kako nalaže stari zavjet, od priroda, nego po zapovijedi novoga i od dana svojega života. Takva se zapovijed može izvesti samo iz Evandelja po Luci 18,12: *ieiuno bis in sabbato, decimas do omnium, quae possideo* — »postim dva puta na tjedan, dajem desetine od svega što posjedujem.« No u papinu se pismu na našem mjestu razabire i aluzija na poslanicu Pavla Hebrejima u kojoj stoji (7,9): *Et ut ita dictum sit, per Abaraham et Levi, qui decimas*

accipit, decimatus est – »I da tako kažem, Levi, primalac desetine, dao je desetinu po Abrahamu«. Riječ je o knjizi postanja 14,17–20, gdje se priča kako je kralj Melkisedek kao svećenik blagoslovio Abrahama, a taj mu dao desetinu od ratnoga plijena. Po Abrahamu, svojem pretku, prinio je tu desetinu i Levi kao njegov potomak. A Levijevi potomci su leviti, koji od Izraela skupljaju desetinu. Tako su i vladavine dalmatinskih Slavena same prinesene rimskoj crkvi kao prvine crkvenom naukom i književnom naobrazbom, ali treba od svog naroda također da ubiru desetinu, i od dana života, i to školovanjem. Jedan dio male djece još u nježnoj dobi, koja imaju sav život pred sobom, treba posvetiti književnoj naobrazbi. Oni će svojem narodu, očito svećeničkom službom i dušebrižničkim radom, pomoći da stigne u nebesku domovinu. Odatle se vidi da se tu govori o školovanju mladih svećenika i zanimljivo je koliko je pri tome istaknuta latinska književna naobrazba (*studium litterarum*), kako je važna bila u rasuđivanju crkvenih vrhova. Ali te riječi bacaju i, makar samo neizravno, svjetlo na školstvo i naobrazbu u ranosrednjovjekovnoj Hrvatskoj i kod drugih dalmatinskih Slavena. Takvo odvajanje »desetine od dana života« i posvećivanje književnoj naobrazbi ne spominje Ivan X. kao nešto što kao obvezu treba tek uvesti. Kaže da je to tako već od onda kad su slavenske vladavine s propovijedi apostolske crkve primile i njezinu nauku i književnu naobrazbu kao i Sasi, jer kako bi je bez takva školovanja mogle primiti. Papa stoga samo opominje i potiče da se od toga ne odustane sada kad se pojavila Metodijeva nauka. Zanemarivanje latinskoga školovanja odvojilo bi Slavene od crkve kojoj pripadaju kao prinesene prvine. Nema dvojbe da se ono što se u papinu pismu zahtijeva i prije i poslije njega, bar do neke mjere, već prema prilikama i mogućnostima, i izvršavalo.

Iz našega teksta tako saznajemo nešto o teoriji latinskoga školovanja u ranom kršćanskom razdoblju dalmatinskih Slavena, a preko te teorije naslućujemo nešto i o zbiljskim prilikama. Svakako je to vijest koja se tiče najstarijega školstva u Hrvata.

Iako su dva pisma pape Ivana X. kratki tekstovi, dali su povoda opsežnoj interpretaciji. Koliko god ni ona nije iscrpna, pokazalo se da su pisma bogatija nego se mislilo. Iz njih se može iščitati više nego se na prvi pogled čini. Kao glavne rezultate treba istaknuti da govoreći o Metodijevoj nauci i o slavenskoj liturgiji Ivan X. preuzima i preoblikuje formulacije iz starije papinske korespondencije s Metodijem i oko Metodija, a i govoreći o kršćanskim počecima dalmatinskih Slavena formulacije su mu u skladu sa starijom papinskom korespondencijom. Formulacije koje se tiču Metodija donekle se čak neizravno oslanjaju i na ćirilometodsku književnost. U autentičnost pisama ne može dakle biti nikakve sumnje, iako im je tekstovna predaja u mnogim pojedinostima nepouzdana, pa i očito pokvarena. A papino razlaganje pokazuje se pri bližem promatranju u novom svjetlu. Pisma se tako još jasnije pokazuju kao prvorazredan izvor, ne samo za početke hrvatskoga glagoljaštva nego i za svu kulturnu i književnu povijest ranoga hrvatskoga srednjovjekovlja.

Sažetak

Potanko se interpretiraju dva pisma pape Ivana X. iz godine 925. upućena jedno splitskom nadbiskupu Ivanu, a drugo hrvatskom kralju Tomislavu i humskom knezu Mihaelu, u kojima su sadržane prve vijesti o ćirilometodskoj baštini i slavenskom bogoslužju na području Dalmacije. Pokazuje se da se pišući o Metodiju, njegovoj nauci i slavenskom bogoslužju Ivan X. oslanja na pisma papinske kurije koja su u 9. stoljeću pisana Metodiju ili o njemu. I aluzije na pokrštenje dalmatinskih Slavena izravno iz Rima u skladu su s papinskim pismima 9. st. i pokazuju da je tradicija o pokrštenju Hrvata koju donose Konstantin Porfirogenet i Toma Arhiđakon bila u 10. st. poznata i priznata u rimskoj kuriji.

Zusammenfassung

METHODII DOCTRINA

Zwei Briefe des Papstes Johannes X. vom Jahr 925, einer an den Erzbischof von Split Johannes und ein anderer an den König der Kroaten Tomislav und an den Fürsten der Chulmer Michael gerichtet, in denen die ersten Nachrichten über die kyrillo-methodianische Tradition und den slawischen Gottesdienst im dalmatinischen Bereich enthalten sind, werden hier eingehend interpretiert. Obwohl die Textüberlieferung dieser Briefe in vielen Einzelheiten ernsthaft verderbt zu sein scheint, erweisen sich die Briefe als Ganzes durchaus als Authentisch. Es kann sogar gezeigt werden, daß sie sich im Zusammenhang mit Methodios, seiner Lehre und dem slawischen Gottesdienst an die Ausdrucksweise der päpstlichen Schreiben des 9. Jh. anlehnen und ihre charakteristischen Wendungen wiederaufnehmen. Nur die Argumentation gegen die slawische Liturgie ist anders. Es fehlt jeder Hinweis auf die drei einzig zulässigen gottesdienstlichen Sprachen (Hebräisch, Griechisch, Latein). Der Papst äußert nur Sorge um die Verständigung innerhalb der Kirche von Rom, die er als unabdingbare Voraussetzung ihrer geistigen Einheit ansieht. Auch die Hinweise des Papstes auf eine von Rom aus erfolgte frühe Christianisierung der dalmatinischen Slawen steht mit Aussagen päpstlicher Briefe des 9. Jh. in Einklang. Es zeigt sich, daß die von Konstantinos Porphyrogennetos und von Thomas Archidiakon vertretene Überlieferung von der Christianisierung der Kroaten auch in Rom bekannt war und unsere Papstbriefe Anspielungen auf sie enthalten.

Izvorni znanstveni članak

Primljeno: 25. siječnja 1986.

Autor: *Radoslav Katičić*

*Institut für Slawistik
der Universität, Wien*